

La memòria del gessamí

Pepa Penadés Girbés

A Salvadora, Josefina i Maria, en homenatge

Als meus pares, amb molta estima

A Tina, en agraït retorn

Com més profunditze en les vanitats del raonament ordinari -diu Sagred- més superficials i nècies les trobe. Quina major ximpleria pot imaginar-se que la d'anomenar a les gemmes, la plata i l'or, *precioses*, i a la terra i la sorra *vulgars*?. La gent que fa això cal que recorde que si hi hagués una mancança tan gran de terra com de joies o metalls preciosos no hi hauria un sol príncep que no pagués gustós dues arroves de diamants i robís i una carretada d'or només per tenir la quantitat de terra suficient com per plantar un gessamí a una maceta menuda.

Diàlegs sobre els dos grans sistemes del món,

Galileu Galilei

Prefaci

Hi ha llegats que obrin les portes d'enigmes, insinuant la seua veritat.

Hi ha qui rep un llegat després d'haver barallat amb dents i ungles per tal d'aconseguir-lo. Hi ha llegats que s'atorguen com les flors silvestres al camp. Hi ha qui compta els dies i les nits que falten per a arreplegar el que considera li pertany en litigi. Hi ha qui s'hagués estimat més no heretar mai per tal de no perdre qui atorga. Hi ha qui planifica l'avenir que oferirà un llegat sense saber l'incert del que està per venir.

Neró va heretar una ciutat, i va decidir cremar-la.

El meu nom és Candela, i no sóc emperadriu. Però jo també he rebut un llegat. Un llegat guardat en una caixa de sabates. Plena de trossos de vida desordenats. De somnis acomplits i de trencats. D'esforços recompensats i d'esperances ermes. Una caixa de cartró plena de retalls d'una història, les peces d'un trencaclosques que cal ordenar i configurar. Una caixa de sabates farcida de fotografies antigues.

Les fotografies de les meues ties iaies em van arribar en morir l'última d'elles, tal com van prometre. També hi ha a la caixa, entremesclades, algunes fotos meues que les hi vaig fer arribar en diferents anys. Icones que obrin el pas del record. Imatges, totes elles, amb veu pròpia. Amb la capacitat d'omplir els buits d'allò no pronunciat. Les portes que em guiaran per desxifrar l'enigma d'una història, la veritat de la qual voldria restaurar.

PRIMERA PART

Tres dones assegudes amb xiqueta. BN. 14

x 9 cm. Carte Posttale. 1915.

Situada a l'esquerra de la fotografia, la xiqueta, d'uns onze anys d'edat, abillada de rigorós negre, recolza els braços en un seient de fusta, la mà dreta descansa sobre la seua falda i l'esquerra s'amaga sota la mà d'una dona, que l'acull. Porta els cabells arreplegats, sense tensió, en una cua que aguaita lleugerament d'un costat; d'aquesta banda cau, amb aparent deixadesa, un manyoc del cabell, ocultant la meitat del seu front. El rostre mostra l'incipient escorç d'una bella simetria, ressaltant la profunditat dels ulls i el perfecte traçat dels llavis, oferint un somriure lleuger.

Junt amb la xiqueta, una dona de mirada clara, vigila la càmera fotogràfica de front. El cabell, arreplegat en un rodet, s'eleva sobre el crani en una successió d'ondulacions, oferint amb perfecta nitidesa el seu contorn, intensificat per un focus de llum que sembla coronar-la. Els trets del rostre són suaus, mostrant un somriure de dolça franquesa. El bust és prominent i la falda accentua davall la tela l'enteresa d'unes cuixes nobles.

A la seua esquerra, una mica separada, està asseguda la segona dona, recolzant el braç dret rera el respall de la cadira de l'altra. El rostre ofereix un tallat angulós, remarcant pels claroscurs de la fotografia. El somriure és prim, constret. El coll, fèrriment tapat per un randa blanca que cau en cascada fins la cintura, adornant amb dos llaços la seua caiguda. Cenyeix el cos una falda estreta sobre la qual descansa la mà esquerra, simètricament centrada.

Al seu costat, fregant el colze esquerre de l'anterior, ocupa el seu seient la tercera dona. El seu vestit fosc està adornat per un randa blanca i senzilla, al coll i als canells. El

rostre, de traçat moll, exhibeix la seua redonesa sense sobresalts. La mirada és càndida i el somriure lleu. La mà dreta agafa una bossa de mà menuda, plantant-la sobre la falda. La mà esquerra, però, descansa sobre el braç del seu improvisat tron.

Serafina s'ha alçat hui amb el cor en un pessic. L'arribada de la seua tia l'ha despertada. Sa mare li va dir que arribaria a la vesprada, però ha arribat abans. Sa mare, als darrers dies, la deixa dormir, no la desperta. Però ella sempre es desperta de bon matí.

Ara que no va a l'escola, són els primers sons de la Fonda els que li adverteixen de l'arribada d'un nou dia. El llunyà rugir de les portes del cobert en obrir-se per a preparar els cavalls en el viatge dels hostes. L'obrir i el tancar de les portes, en abandonar les diferents estances. Les passes, pesades encara per la son, baixant les escales fins la taverna. Les veus d'acomiadament i les de benvinguda.

La mateixa successió de sons habituals que no aconseguirien interrompre el son de la seua germana Elvira, ni el de Teodora. Sempre s'encarrega ella de despertar-les, perquè no arriben tard a l'escola, per a ajudar-les a vestir-se i a arreglar-se quan eren més xicotetes. Ara, una mica més crescudes, ja s'arreglen soles, però encara ha de despertar-les, encara són xiquetes. Però no ho farà hui, com no ho ha fet els darrers dies. Elles són a la casa, amb els seus germans, les seues ties Vicenta i Augusta s'encarreguen de tots ells. De bell antuvi -quan eren tots a la casa-, s'ocupava sa mare de despertar el Miquel, i el xicotet Clement.

Ferran, el major, es desperta ell mateix. Enguany acaba els seus estudis de batxillerat.

Als darrers dies Serafina dorm amb sa mare, en el seu llit. No són només els primers sons de la Fonda els que la desperten, sinó l'absència de sa mare al llit, en aixecar-se. És per això que sa mare la deixa dormir, perquè sap que, com ella, s'ha despertada abans que ningú.

Recentment la Fonda està més silenciosa, a penes si disposa d'alguns hostes, aquells qui ja es trobaven allotjats quan s'hi precipitaren els malaurats esdeveniments. L'oncle Miquel va acudir de seguida per a ajudar la seua cosina política. Tia Elvira, la seua dona, ha arribat hui. Després d'haver posat en ordre els assumptes que, amb les presses, va haver de deixar pendents a la capital el seu marit.

De primer moment, a Serafina la Fonda li pareixia un lloc prodigiós i alegre. Un recinte on tot era renovable i dinàmic, on la rutina era una successió de dies diferents que contenia com única repetició l'hàbit en els seus horaris i en la tornada dels hostes fixos.

Tot i això, el desenvolupament dels seus hàbits sucumbia al sabotatge de la improvisació. Els horaris podien avançar-se o postergar-se segons les circumstàncies que ocasionaren els hostes en les seues arribades o les seues eixides; en els seus dinars, sopars o desdejunis. Els hostes, de vegades, no repetien la seua visita -fins i tot havent previst la seua reserva- o acudien sense previ avís, sempre segons els avatars del seu ofici, segons l'imperatiu de les exigències del comerç i del transport. Carreters, arriers i tractants, ocupaven cada dia les habitacions de la Fonda i omplien la taverna amb la fam crescuda del viatge. Els més previsors, i els més humils, arribaven amb els seus queviures i demanaven a Serafina mare -a la Paquita, o a la Carmela- que els cuinaren, dipositant les seues alforges sobre el mostrador amb la familiaritat de qui es troba com a casa seua.

Llavors Serafina mare -o la Paquita o la Carmela-, a més de preparar el menú del dia, torraven o fregien la carn o els embotits d'eixos hostes sense detriment ni privança respecte dels altres clients, aquells qui demanaven el menú. La Fonda contenia, intrínseca, la capacitat d'oferir un univers ple de ben poques estrelles fixes i de moltes galàxies per descobrir i explorar. O almenys així li semblava a Serafina que, amb avidesa d'astrònom, acudia a la Fonda disposada a indagar el mecanisme aparentment atzarós de les seues lleis.

En traslladar-se per viure a la Fonda, va témer perdre's en el forat negre d'allò desconegut. La quotidianitat va aparèixer davant d'ella com la mera prolongació del present, com la ferma i diària constatació d'un futur incert. Es va sentir, tal vegada, com una hoste, de pas. Tot al seu voltant era diferent. Sabia que tindria allà llit i menjar, però no fins a quan. La Fonda no era la seua casa permanent, per més que els seus progenitors foren els propietaris.

No obstant això, no va enyorar la seua pròpia casa. Perquè sa casa havia perdut certa veu, certa llum, cert confortable goig. L'ocarina no tornaria a sonar entre les seues parets per embolcallar-la. Per això la Fonda l'acollí amb els seus sons actuals i aliens mancats de la calidesa de la llar, però amb la comoditat que aconseguiria estimular els seus sentits fins a abstraure-la de la mudesa musical de sa casa.

Serafina i sa mare es van traslladar a la Fonda després de succeir la desgràcia. Serafina mare no va voler tornar a la casa. No, almenys, en un principi. No fins que transcorregués un temps. La mare també es trobava més còmoda entre els quotidians sons canviants i nous de la Fonda. L'atrapaven i la rescataven de l'absència de so que havia adquirit la casa. El buit aspre, fondo, que li va esgarrar les entranyes fins a fer-la sagnar per dins. Fins a fer-la perdre la consciència de la unitat dels seus membres, com

si el seu esquelet perdés el tronc que els unia, l'acoblament que mobilitza les seues parts com un tot. El buit que semblava estovar el seu cos fins fer-la escoltar el ressò de la seua ànima, l'esperit trencadís d'un ànim fatalment esperonat.

Serafina, contra tot pronòstic, torna a adormir-se quan sa mare abandona l'alcova. Ha de ser el cansament, o l'abandó en adonar-se'n que hui és el tercer dia que no van a l'escola, ni ella ni els seus germans.

Però hui una certa inquietud s'avança als sons de la Fonda i la jove s'assabenta que la seua tia ha arribat abans d'hora. Ho ha sabut abans d'escoltar-la. De fet, des de l'alcova de sa mare les veus no arriben ni com un murmuri llunyà. La seua tia acaba d'arribar i sa mare la rep en un to entre alegre i planyívol, baix, a la cuina. El dormitori que han ocupat està situat en la segona planta de l'edifici, en l'ala oposada a la cuina, la taverna i les habitacions ocupades pels hostes, en la primera i segona planta. I, no obstant això, Serafina presagia l'arribada de la seua tia, perquè l'anhela.

És per això que s'aixeca en un tres i no res del llit, i ompli la safra amb l'aiguamans que sa mare ja va deixar preparat a la nit. Li ha caigut una mica d'aigua al terra, amb les presses. Obri la finestra perquè s'eixugue. Qualsevol altre dia s'hagués preocupat ella mateixa en escórrer amb la fregadora el toll sobre la rajola, però hui no. Es llava la cara, s'arreplega el cabell en una cua un poc més avall del bescoll, es col·loca sobre els muscles la toqueta teixida per sa mare -més que pel fred, que ja va desaparèixer, per cobrir la seua camisa de dormir davant d'un possible encontre amb algun hoste- i baixa a la taverna per l'escala interior, la que comunica directament amb la cuina. Allí troba la seua tia Elvira abraçada a sa mare i, sense dubtar-ho ni un segon, s'uneix en l'abraçada. I entén perquè un triangle pot convertir-se en una figura geomètrica perfecta.

La dringadissa de les tasses calentes del desdejuni -col·locades nerviosament per la Paquita sobre la safata-, separa l'equilàtera figura, tirant cada un dels seus costats a l'apressada consciència del quefer quotidià. Serafina mare ha de preparar les torrades, i fregar els catxalots després. La filla s'avança tallant les fogasses de pa. Tia Elvira encén el foguer.

Si la Fonda hagués estat de gom a gom, haurien preparat, a més, pimentons farcits d'arròs i pastissos de carn. Però hui només hi ha sis clients i cap d'ells vol esmorzar, només han demanat desdejuni.

La mare, per un moment, roman sense comesa, atordida. La seua cosina la mira de front, tranquil·litzadora. L'altra seu i eixuga les seues llàgrimes.

No sap com encarar el que li ve al damunt. Només sap que ha hagut de prescindir de la Carmela i que, tal vegada, haurà de prescindir de la Paquita. Va voler tancar la Fonda el mateix dia que va ocórrer la desgràcia, i tornar al poble, però no la deixaren. Els seus cosins polítics van arribar de seguida des de la capital, quan foren informats del contratemps. La van ajudar en tots els preparatius, en tots els tràmits, en afrontar els pagaments. Li van aconsellar que, de bon començament, no prengués cap decisió dràstica sobre l'avenir de la Fonda. Però Serafina mare no estava per a res, l'hagués tancada aquell negre dia amb pany i clau. Li suggeriren que la mantingués oberta, encara que amb restriccions. En la clientela i el personal. I ella va acceptar, perquè acceptar l'infortuni ja li costava molt més de treball. Altres familiars la van ajudar, els seus cosins polítics van haver de marxar a la capital. Fins que va tornar, primer ell, hui ella. Ara han fet la promesa de quedar-s'hi el temps que siga menester.

La Paquita torna a la cuina amb la safata buida. Tia Elvira i Serafina la tornen a omplir amb les torrades preparades amb mantega, mel o confitura. La Paquita abandona de bell

nou la cuina davall la mirada aigualida de la seua patrona. Serafina mare sap que amb prou feines aconseguirà separar-se d'ella, si arriba el cas. Quan es va anar la Carmela no va saber calibrar la distinció entre el patiment propi i l'alié. Ella es va anar trista, però agraïda. Es va portar una remuneració justa i un reconeixement honrat. Però amb la Paquita serà distint, ella va veure la Fonda nàixer i créixer... Serafina mare no pot pensar en açò ara.

Observa des del seu seient una reguera de greix que baixa des de la tercera rajola fins al foguer. Tot el que puja baixa, pensa. Junt amb el doll, una multiplicitat de gotetes de diferent magnitud esquitza també de greix les rajoles confrontants. No ha tingut temps, els darrers dies, de netejar a fons, ni tan sols l'ha tingut per delegar en la Paquita eixa funció, prou ocupada la tenia atenent ella sola el menjar i les taules. De hui no passa, decideix de sobte. S'alça com exhortada per un desconegut ressort d'energia. Agafa un fregall i l'arruixa amb *terreta*. Frega amb fermesa les rajoles. La seua cosina la vol deturar, preocupada. Però ella no ho permet.

– Jo m'encarregue d'açò -diu. I tu hauries de descansar, has fet un llarg viatge fins ací.

– Per mi no et preocupes, si estic cansada és d'estar asseguda. Necessite moure'm. I vull ajudar-te. Si vols me n'ocupe dels xics.

– Ferran ha anat al Banc de bon matí amb el teu marit, per a actualitzar els comptes. No tardaran a tornar -diu afegint *terreta* al fregall-. Augusta s'encarregarà hui dels altres, i de donar-li el desdejuni al Clement- deté un moment el seu enèrgic fregar per a mirar a la seua cosina-. Vull que Serafina vaja al mercat, li convé prendre l'aire, porta ja uns dies sense eixir, ajudant-me ací dins. A més, necessite carn i verdures per a l'olla. Si vols acompanyar-la...

La seua cosina la mira comprensiva.

– Per descomptat. Anirem al mercat i farem un passeig. Però primer esperaré que tornen el Miquel i el Ferran. Miquel tampoc sabia que vaig avançar la meua tornada.

Serafina mare, per primera vegada en els últims dies, somriu lleugerament. Alleujada.

La ciutat apareix bulliciosa i assolellada davant els àvids ulls de la Serafina. Els comerços, al migdia, ja manifesten la seua activitat de forma plena. Els transeünts entrecreuen el seu trasbals, precipitats, qui més i qui menys té el seu horari que complir. És dia de treball. La xicota ho sap, però no ho percep. Per a ella és un dia nou. No és un dia festiu i, tanmateix, no ha d'anar a l'escola. Preferiria haver-hi anat i que res hagués canviat. Però això no és possible, per la qual cosa camina recolzant el seu estranyament en el braç de la seua tia. Un sentiment agredolç la envaeix sacsejant el seu ànim. Serafina tem alegrar-se del nou dia que trenca el seu aïllament com una explosió de flors al desert. Flors que cremarà el sol, més tard, sobre l'arena. Però que, en el seu inesperat aparèixer del no-res, aconsegueixen perfumar l'aire que l'envolta en un viu instant que la rescata.

Tia i neboda recorren amb placidesa els amagatalls de la ciutat, pujant i abaixant els carrers comercials, recreant-se en la contemplació de cada aparador. La primavera llueix rera els vidres anunciant la claredat en els colors de l'estrenada temporada, tot i que Serafina va de negre. Els seus ulls es perden en les teles fresques i volubles, el cromatisme lluminós dels vestits, la lluïdesa del sol en els vidres, incapacitats per a tornar-li la seua imatge.

El temps queda en suspès, prenent la contemplació com a coartada. El passat diluït davant de la llampada devastadora i breu del present. Serafina roman uns segons

atrapada en un moment en què no sent res. Fins que un auto l'exclou de la seua quimera amb la protesta insistent de les seues xiulades.

– El progrés és impacient -sentencia la seua tia observant a l'indignat conductor de l'auto, detingut davant d'un carro que descarrega la seua mercaderia sobre la vorera.

Serafina el mira, distretament. El vehicle crida l'atenció dels transeünts. Alguns aturen les seues passes per contemplar de prop l'espectacle. El conductor continua xiulant i ella ja no sap si el que té l'home és pressa per continuar la seua marxa o perquè el continuen observant. El carreter ha entregat la mercaderia que va dipositar a la vorera de l'establiment situat a la seua dreta. En pujar de bell nou al carro es gira per mirar el conductor de l'automòbil, i no diu res. Després agita les seues brides governant el seu cavall i reprèn la seua marxa. Serafina el veu partir, com veurà partir per primera vegada al seu estimat, anys després, allunyant-se pels camps. Com sa mare veia partir son pare fa deu anys. Mira de bell nou els vidres de l'aparador, l'esplendor del sol ja no els inunda i es veu reflectida, abillada d'un negre rigorós. El passat torna a posar-se de manifest oprimint la seua gola. Però encara no ha arribat el moment d'obrir-li el pas i la xicota engul una saliva escassa.

La seua tia decideix que ja és hora d'anar al mercat, travessen quatre carrers fins a arribar a l'emplaçament. A la parada de la carn hi ha molta gent i cal fer cua. Mentre la seua tia demana torn, la jove es dirigeix al lloc de la verdura. Allí hi ha menys gent i s'hi pot respirar l'aroma fresca de les hortalisses. Compra naps, porros, safanòries i creïlles.

Quan torna al lloc de la carn, troba la seua tia parlant assossegadament amb les seues ties Vicenta i Augusta. En veure-la arribar interrompen la seua xerrada per rebre-la amb dos besos.

– Estàs molt prima, cal menjar més. Fes el favor de cuidar-te, que ta mare no està per a disgustos i ara li fas molta falta -tia Augusta descansa la seua mà sobre la cascada de blonda que descendeix des del seu coll, mentre observa la seua neboda amb ulls atònits.

– No atabales la xiqueta, que prou té ja amb el que té. Encara que, la veritat, estàs molt pàl·lida. No hauràs agafat un refredat? -tia Vicenta posa la seua mà sobre el front de la neboda.

– Es troba perfectament -intercedeix tia Elvira-. I no us preocupeu per sa mare, el meu marit i jo anem a quedar-nos per a ajudar-la.

– No calia, Elvira, ja t'ho he dit. La nostra cosina ens té ací per a qualsevol cosa. En anar-vos-en tu i el Miquel, qui la va ajudar?. Nosaltres, qui sinó?. Els nostres marits no poden absentar-se del seu treball com el teu, però nosaltres li ajudem -insisteix tia Augusta.

– I si va falta de diners, que ens els demane. Que no està ella ara com per a prescindir dels seus treballadors, bé que li ho vaig dir -sosté tia Vicenta amb els ulls entreoberts, agafant la seua xicoteta bossa de mà amb fermesa.

– Ningú posa en dubte el vostre suport. Al Miquel no li ha estat gens ni mica de fàcil arreglar-se-les per a ser ací. Bé sabeu que, si hi és, és perquè coneix millor que ningú el funcionament de la Fonda.

Les dues germanes la miren de gaidó, en silenci. Tia Elvira vol afegir alguna cosa, però li ha tocat el torn i el carnisser espera la seua comanda.

Serafina observa com trosseja el carnisser un os de corder, dur i sanguinolent. Després les cuixes i entrecuixes del pollastre, mostrant la seua carn translúcida davall la

pell. La roja carn de vedella ondejant blana entre els seus dits. I com ajunta les peces amuntegant-les en paper d'estrassa, ben atapeïdes. Tia Elvira arreplega la seua demanda, i Serafina nota com torna a la seua gola l'opressió i com s'estén fins al seu pit fins gairebé asfixiar-la. La xicota no espera a les seues ties per ixir al carrer, quasi trontollant-se, amb la mirada baixa.

L'han agafada a temps, a la vora del desmai. El camí fins a la Fonda és llarg per al seu sobtat canvi, decideixen entrar en una xocolateria perquè la neboda recobre el color i menje alguna cosa. Abans d'ocupar seient, tia Elvira descendeix fins al lavabo amb la seua protegida per a refrescar el seu bescoll amb un drap d'aigua freda.

Ben mirat, és l'hora del dinar i Serafina està prenent-se el desdejuní que havia omés en el matí. Un pastís de glòria amb nous ensucrades i un bon tassó de xocolata per a recuperar l'energia. Les seues tres ties paren esment perquè s'ho menje tot, no hi ha presses. Conversen alegrement, sense estridències ni sobresalts. Serafina somriu, les seues ties li han promés que, en acabant, aniran a fer-se una fotografia, que està molt guapa.

Jove sobre fons campestre.

BN. 14 x 9 cm. Carte Posttale. 1905.

Sobre un decorat campestre un jove ocupa verticalment la fotografia, assegut en una cadira de fusta. La cadira està decantada de tal forma que el xicot recolza el braç dret sobre el respall de la mateixa, subjectant amb la mà dreta un bastó. Vora l'extrem del bastó el peu dret s'alça lleugerament des del taló. El peu esquerre, més avançat, descansa de ple sobre un paviment gradualment irregular. La mà esquerra, relaxada sobre la cama, subjecta un mocador blanc. Va amb mànegues de camisa; una camisa blanca, ben

cordada fins el coll, folgada ran la cintura. El pantaló és fosc i està subjectat per un faixí. Calça espartenyas de llaurador, subjectades als turmells per unes cintes trenades.

El cabell, curt i atapeït, corona un rostre d'ulls grans i profunds. La boca, ben delineada, ofereix el gest d'un somriure. Un clotet parteix, lleugerament, el seu fermentó.

Darrere d'ell, la tela del decorat mostra un extensa vall vorejada per uns arbres enormes, a la dreta, sobre una elevació del terreny. En el mateix costat en què apareix ombrejada la fotografia.

Ferran ha pujat la Serra de la Font Roja amb un ànim especial, del qual sembla haver-se contagiats el seu cavall. Hui la càrrega sembla més lleugera. Ell no ha de forçar l'animal en cada costa, mai ho va fer, però en eixos trams ascendents sempre va haver de disciplinar amb més afany la pacient fortalesa de l'animal.

Observa els cims, ja pròxims, coronats per una boirina vaporosa que sembla acaronar-les. Els núvols, allà dalt, pareixen desfer-se. Perden consistència en alleujar-se de l'atracció gravitatòria. Volen, s'escampen, es perden. El xicot s'acomoda en el seient de la seua carreta mentre contempla eixe màgic respirar de l'aire que se'n va. Eixe aire capaç d'arrossegar la blanquinosa fragilitat etèria component una dansa celeste.

Les pinedes, a la seua dreta, li indiquen l'acostament a la ciutat. Enrere van quedar les alzines, els teixos i els roures. Les revoltes cada vegada són més pronunciades i empinades, però ni ell ni el seu cavall perden empenta en encimbellar-les. Ell subjecta amb fermesa les regnes del seu cavall, orientant-lo en cada empinat gir, i l'animal obeeix, malgrat que la mercaderia que arrossega potser és més pesada que altres vegades. Ferran calcula els sacs d'arròs i de dacsa, de creïlles i de cebes, els fardells de teles i les

caixes de gel. Si, tal vegada haja sobrepassat en uns quilos les càrregues anteriors, però de tota manera no s'excedeix del pes que li està permès.

Això no obstant, hui la càrrega li sembla més lleugera. En cada tram que s'acosta a la ciutat, com si la seua càrrega també perdés gravidesa i consistència a mesura que guanya altura, a mesura que s'acosta la fi del seu trajecte. Com si també ell fóra arrossegat per l'aire iniciant una dansa sinuosa en cada revolta.

Una altra forma artística de continuar amb el seu treball. Quan el camí és pla, pot subjectar les regnes en l'agafador del carro i tocar l'ocarina amb les dues mans. La seua ocarina és de dotze forats, de Mezzetti, fabricada a París. El seu so és aflautat i apagat, com la remor del vent entre els fulles dels arbres, d'acord amb el paisatge que l'envolta.

La primera vegada que va escoltar l'instrument es trobava a la capital, preparant una de les primeres comandes que sol·licitaria en el Mercat d'Abastiments. Entre el murmuri dels comerciants organitzant el seu treball, aquell so s'obria un pas dèbil i tenaç. Arribava primer com una tonada llunyana i intermitent, per a colar-se després com el reclam d'una harmonia que les veus no aconseguien ajustar.

Ferran volgué esbrinar l'origen d'aquella esmenadora cadència i s'acostà a la porta principal del Mercat, oberta de bat a bat. Recolzat en una de les seues columnes exteriors, un músic del carrer bufava l'orifici superior d'una estranya carabassa ovoide, mentre els seus dits repicaven amb alternança els diferents orificis.

El músic va continuar el seu cant dolç i apagat, alié a la presència de l'estrany. Com si l'escrutini d'aquell no anés amb ell. O, de tota manera, no semblava que el destorbés. Ferran va agrair que la seua entusiasta contemplació no fos presa pel músic com un intrusisme, i s'hi quedà uns minuts més admirant el virtuosisme d'aquell home i el nou i

excepcional prodigi d'aquell instrument de fang. Observà amb atenció la col·locació dels dits de l'artista, l'habilitat dels seus moviments, la projecció acurada del ritme, tan pareguts a l'exercici que ell practicava des de xiquet amb la flauta travessera.

Quan el músic finalitzà la seua interpretació, El xicot va dipositar uns cèntims en el barret que aquell home havia col·locat del revés davant de les seues botes. I li va preguntar com s'anomenava aquell suggeridor instrument amb forma de carabassa.

Aquell matí, abans de partir, el jove es comprà l'ocarina en un establiment d'instruments musicals situat dos carrers més amunt del Mercat. En el trajecte de la capital al seu poble, va assajar les diferents peces apreses amb la flauta travessera fins a fer-les sonar de forma escaient en la seua nova ferramenta de companyia. En arribar al seu poble, s'aturà un moment en sa casa- abans de continuar el camí fins a la ciutat- per a oferir a la seua dona un breu concert que la va deixar admirada, encara que no sorpresa. Ella ja coneixia la tenacitat del seu marit que l'empenyia sempre a endinsar-se per tortuositats atraients i desconegudes capaç de conduir-la, més tard, per nous camins, per a arribar molt més lluny.

La seua dona, aprovant sempre els seus empenyoraments. Acompanyantlo en el repartiment els primers anys. Fins que va nàixer el seu primer fill, Ferran. S'avançà unes setmanes. *Aquest fill nostre serà com tu*, li digué en patir els primers dolors del part. *Fins per a venir a aquest món pren la seua pròpia iniciativa*. Es trobaven de viatge, a mitjan camí fins a la ciutat, el carro ple amb la mercaderia del repartiment. Feren parada a Semaví, quan ella va trencar aigües. La va assistir una comare enèrgica i displicent, en la seua pròpia casa. Ferran es va quedar fora, junt amb el carro, custodiant la seua mercaderia i fumant els cigarrets que embolicava amb mans tremoloses mentre aguaitava els moviments de la comare rera la finestra. Ni tan sols va poder concentrar-se

per a llegir l'exemplar d'*El Pueblo* que, com sempre, portava en la seua carreta. L'escriptura feroç i contestatària del seu admirat don Vicent, arremetent contra l'anquilosada i mutiladora monarquia de la Restauració, no va aconseguir abstraure'l, aquesta vegada, de la imperiosa realitat que atrapava cadascun dels seus sentits. La comare l'avisà quan el seu fill i la seua dona estigueren degudament atesos, però també li digué, amb la mateixa energia i displicència que abocava en el seu treball, que no podien romandre en la seua alcova més de dues hores, ella havia d'atendre un altre part i no estava disposada a abandonar sa casa deixant en ella uns estranys.

Ferran apilà la mercaderia en un costat del seu carro, abandonant algun sac en l'extrem oposat per tal d'equilibrar-lo. Entrà en l'alcova on la seua dona i el seu fill es trobaven, precedit per la comare. I s'estigué amb ells el temps promés, vigilant el seu carro des de la finestra. Després va acomodar la seua dona i el seu fill en la part lliure del carro i se n'anaren, havent pagat a la comare pel seu treball, i prometent-se a si mateix que aquella seria la primera i l'última vegada que un fill seu naixia en qualsevol lloc.

La seua dona no es va queixar en cap moment, va romandre silenciosa tot el camí, bressolant el xiquet entre els seus braços. Van tornar al poble i la seua dona i el seu fill van poder descansar sobre el seu llit. Col·locà la mercaderia en el cobert i va preparar un arròs amb cigrons tan bo com el que aquell dia no va poder vendre.

D'aleshores ençà viatjà sol, amb l'ocarina com a única companyia. La seua primera filla, Serafina, va nèixer en sa casa, atesa per les dones de la família. Un any després del naixement de la seua filla, Ferran abandonaria els llargs viatges del repartiment, després de debatre, en els darrers anys, un millor servei per als carreters.

El trajecte des de la capital a la ciutat suposava un dia sencer de camí, si més no. Moltes vegades li arribava la nit en la tornada i havia de pernoctar vora la carretera, en

el clar d'algun bosc, a recer davall el carro, ja ple d'altres productes. En aquelles ocasions solia coincidir amb alguns altres carreters en el viatge, o s'esperava o l'esperaven, buscant la mútua companyia. I compartien el menjar, la foscó, els contratemps.

I les queixes. El cansament. La temença. L'haver de menjar a deshora, l'haver de dormir de qualsevol manera. El fred.

– Un dia, -deia el Ferran- obriré una Fonda a la ciutat, per als carreters. Perquè ningú s'hi quede sense llit ni sense un bon menjar abans reprendre la tornada.

– Per a això cal estalviar molt, xicot! -li deien els carreters més veterans amb una veu tan robusta com els seus cossos.

– Ja ho faig, ja ho faig -responia ell amb fermesa davant la riallada complaent dels seus companys, abans que li empenyeren perquè toqués l'ocarina.

Aquella nit no va amenitzar el cansament dels seus companys amb la suau cadència de la seua ocarina, tanmateix. La va buscar a consciència en el saquet on guardava tot allò que preferia tenir a mà. Palpejà amb dits precipitats la navalla, l'entrepà i unes taronges. Però l'instrument, que hauria d'estar allí embolicat en un mocador, no aparegué. Llavors, inspeccionà l'interior del carro, no fos que l'hagués guardada en algun racó entre el gènere apilat, però tampoc la va localitzar.

La trobaria al gitar-se, quan la conversa i el foc es dissiparen. Casualment, l'ocarina es trobava en el primer lloc on la va buscar. En el fons del saquet, rera les taronges, sense cap mocador que la protegís. Potser va ser això el que el va despistar.

De vegades, els nostres desencerts posen de manifest allò que no ens atrevim a manifestar nosaltres voluntàriament, conscientment. Poden, així, convertir-se en la vàlvula de fuga davant de la dificultat a resoldre un conflicte intern. Ferran no volia fer

un lleig als seus companys aquella nit, però reconegué -en el silenci del seu pensament- que es va alegrar de no haver trobat l'ocarina a pesar d'haver-la buscada amb insistència.

El jove comptava amb un avantatge, respecte els carreters més experimentats: el seu treball no s'havia convertit en el seu costum. Ell, a més de transportar i vendre la mercaderia, treballava les seues terres en el seu poble i venia les seues collites en la ciutat i en la capital, aprofitant els seus viatges. No disposava de moltes fanecades però sí d'un cos fort, unes mans àgils i una ment inquieta. I de l'ajuda d'alguns familiars.

Des de bon començament, no es conformà només de treballar les seues terres i acceptà compaginar-ho amb el treball de carreter, i no va ser fàcil aconseguir l'aprovació de son pare. La seua negativa fou rotunda, la primera vegada que li comunicà el seu desig. També ho va ser la segona, i la tercera. Fins que el Ferran decidí deixar que el temps li ajudés i que aquell home, assaonat per una terra que l'alimentava i el determinava com l'aigua als núvols, descobrira per ell mateix que els núvols també poden allunyar-se i escampar la seua aigua lluny de la terra de la qual han begut. I seria el temps, precisament, el que demostraria al seu progenitor que els desitjos del fill eren invariables i tan arriscats com suposava, però més fructífers del que mai s'hagués suposat, per més que no visqués prou per veure l'evolució final del fill, però sí bastant per permetre que ell pogués reprendre el seu camí.

Al Ferran li agradava recórrer els camins, confondre's amb el paisatge, delectar-se amb l'ocarina quan tenia ocasió, compartir les vetllades i algunes jornades amb els seus companys, tot i la reticent ambició dels més veterans. Tanmateix, si aquell treball suposava augmentar dificultats en la seua manera de guanyar-se la vida, ell només podia pensar en la forma de pal·liar-les.

També li agradava compartir la seua vida amb la seua dona i el seu fill, i això cada vegada ho feia menys. Va estar per això que, en nàixer la seua primera filla, va convertir el seu desig en objectiu. Es va imposar a si mateix el termini d'un any, en eixe temps hauria de completar la quantitat necessària per obrir el seu propi negoci. Li ho va comunicar al seu cosí Miquel -a falta de poder comunicar-li-ho al seu propi pare, ja difunt-, i aquest es va comprometre a ajudar-lo amb les despeses, si fos menester. Si els seus estalvis no li arribaren, ell es convertiria en el seu soci.

El seu cosí admirava el seu esperit emprenedor i recolzava sempre totes les seues decisions. Van créixer junts al poble però Miquel, una mica major que Ferran, va anar a la capital per a impulsar amb major projecció el negoci de son pare. Des d'allí gestionava totes les partides de mercaderies a la ciutat. A les terres de secà enviava els productes de regadiu. A les de regadiu, els de secà. Miquel contractava carreters que viatjaven de la capital a la ciutat, i viceversa. Primer inspeccionava els mercats, triant els productes de millor qualitat a millor preu. Després estudiava l'oferta i la demanda disponibles i distribuïa els diferents articles entre els carreters segons el destí convingut. Sedes, arròs, creïlles, taronges, dacsa, cacauet -i, fins i tot, gel- solien ser els gèneres més comercials. Les mercaderies es distribuïen en sacs, si es tractava de comestibles; en fardells, si es tractava de seda; o en caixes d'estany o coure, si es transportava gel. Cada carreter disposava d'un albarà minuciosament detallat sobre la mercaderia assignada, i la càrrega es distribuïa en cada carro en un ordre i una cura tan exemplars que cadascun dels articles semblava haver estat transportat en un sol carro. El gènere pesat descansava en la base sobre la qual s'apilaven, a poc a poc, els articles més lleugers, tancats amb molta cura per a impedir que es mesclaren les aromes.

Ferran coneixia la pulcritud amb la qual treballava el seu cosí, i l'eficiència en les seues trameses. Primer va confiar en ell per a la comercialització de les seues collites i, més tard, va decidir posar-se en les seues mans com a carreter. El dia que li ho va comunicar, Miquel no s'ho acabava de creure.

- Però si estàs a punt de casar-te!. Ho has pensat bé?. Passaràs molt de temps de viatge.

- Si, ho he pensat molt bé. Precisament perquè formaré una família vull fer-ho, amb el que guanye amb les collites no és suficient. Serafina està d'acord, fins i tot vol acompanyar-me en els viatges. Ja la coneixes, s'atreveix a tot

Miquel sabia que quan el seu cosí es proposava alguna cosa no desistia en el seu empenyament. Va intentar dissuadir-lo, no obstant. Potser per comprovar que estava convençut de debó i la seua decisió no era el fruit desgavellat d'una voluntat imperiosa i sobtada. Però Ferran va aconseguir convèncer-lo a ell amb les seues argumentacions cimentades i vehements, amb la seua atropellada verborrea plena d'entusiasme. Volia créixer i el seu cosí no li ho podia impedir.

Per això no li va estranyar al Miquel quan, anys més tard, el Ferran li va comunicar que volia obrir una Fonda a la ciutat per a afavorir el treball dels carreters. Certament ell sempre s'implicava de valent en tot el que feia i això l'empenyia a enfilat el treball com seguint una espiral que oferís cada vegada una òrbita major.

Miquel recolzà el seu nou repte i l'ajudà a buscar un lloc apropiat en la ciutat, un edifici cèntric i ben comunicat amb l'eixida a la carretera. I una casa on pogués viure amb la seua família. En complir la filla el primer any, Ferran havia aconseguit l'objectiu que s'havia marcat. No calgué que el seu cosí li ajudara econòmicament, però necessità que li ajudara amb la comptabilitat.

– La comptabilitat serà l'esquelet del teu negoci -li va dir el seu cosí-, si l'esquelet es manté ferm, sòlid i ben articulat, el teu negoci es mourà amb l'agilitat d'un cos flexible i sa, oferint-te els merescuts fruits del benefici. Si la comptabilitat reflecteix uns balanços desajustats, l'esquelet del teu negoci fallirà, tard o d'hora. Cada dia hauràs d'obrir i tancar Caixa quadrant el balanç dels moviments efectuats. Qualsevol errada o omisió en els comptes t'oferirà, a la llarga, el desequilibri del teu balanç que, de no esmenar-se, creixerà com una bola de neu, com una massa pesada i destructora que carregarà en excés l'esquelet del teu negoci desarticulant o trencant cada un dels seus ossos.

Ferran ho recorda mentre somriu i travessa l'entrada de la ciutat. Hui realitza el seu últim viatge, l'última remesa, la més lleugera, la que sembla contradir el seu pes real. Hui descarregarà cada un dels seus productes en els establiments indicats, com tantes altres vegades, com cap altra vegada. Les cares dels clients hui li pareixen també vaporoses, com els núvols, com la càrrega que no ofereix resistència. La ciutat s'obri davant d'ell amb una infinitat de possibilitats, plena de matisos i sons encisadors.

Quan acaba el seu repartiment s'acosta a la casa del senyor Masarredona, eixuga la suor del seu front amb un mocador blanc, corda tots els botons de la seua camisa, ceneix el seu faixí i recolza amb fermesa la seua mà dreta en el bastó. Vol guardar un record dels seus darrers deu anys i el senyor Masarredona sap com fer-ho. Només ha de seguir les seues instruccions i mirar com amaga el seu encertat ull rera de la càmera de caixó. Mentre espera amb natural confiança el dispar precís de la màquina.

Perquè hui deixarà el seu carro en la seua pròpia Fonda, en un racó de la Plaça Constitucional de *la ciutat dels ponts*. Hui inaugura sa casa i la seua posada, la casa i posada dels carreters, la Fonda del Racó.

Xiquet amb xiqueta.

BN. 14 x 9 cm. Targeta Postal. 1913.

En el quadrant inferior de la fotografia, realitzada verticalment, es troba un xiquet i una xiqueta. Ell, d'un any d'edat, està assegut en una banqueta, amb coixí de vellut i braços de fusta tallada. Baix el coixí pengen els seus peuetes calçats per uns botins blancs. El vestit, també blanc, cobreix tot el cos, caient en una cascada fins els turmells, deixant veure a penes la seua mà esquerra. El cabell castany ofereix la lluentor dels rulls sobre el front i les orelles. Amb uns ulls, grans i redons, mira amb sorpresa la càmera, mantenint la boca entreoberta. La cara ofereix, tota, les redoneses d'una estrenada infància. A la dreta del xiquet, s'eleva una columna des del seient com a decorat de fons.

A un dels braços de la cadira s'agafa amb fermesa la mà dreta de la xiqueta, sostenint la menuda estatura dels seus dos anys d'edat. Porta un vestit clar ribetejat a l'inici de les mànegues i en els canells. Dos ribets més baixen des del coll fins el final del vestit, un poc més avall dels genolls, enquadrant cinc botons ordenats verticalment. Davall el vestit aguaita la punta de l'enaigua i, per sota, apareixen les cames cobertes per uns mitges negres. Calça uns botins també negres, lluents. El cabell castany, però sense rulls, ofereix un volum ondulant fins les orelles. Els ulls -grans, redons i clars- no miren la càmera sinó el seu costat oposat, amb un gest de preocupació en l'arrufament de les celles. La boca, ben perfilada, antecedeix la barbeta que roman baixa.

Teodora porta una setmana sencera descobrint els senyals que li han portat al present que hui viu. Indicatiu que han anat succeint-se fins a culminar en la festa que hui se celebra.

De cop i volta, la neteja general no es va realitzar el dissabte, sinó el dilluns, i a consciència. La casa es va posar de cap per avall i va acudir la Paquita, a més de l'assistenta, per a ajudar sa mare. Van netejar els dormitoris, el bany, la cuina, el menjador, el vestíbul i el despatx. El pati i les golfes.

Calia fer la papallona -deia sa mare- perquè el treball a la Fonda era prioritari així que, quan aquesta romania tranquil·la, acudien a la casa a netejar. Escombraren, fregaren i llevaren la pols amb la meticulositat de sempre, però amb la tranquil·litat que proporciona saber que abans del divendres tornarien a repassar allò treballat. El dimarts, van llavar i van estendre les cortines, van emmidonar les cortinetes i van raspallar les estores -després d'espolsar-les a cop de vara en el pati-, i, en acabant, netejaren la tapisseria dels mobles. El dimecres van netejar la plata i van ungir la fusta de portes i mobiliari amb olis. Van fregar cadascuna de les peces de la vaixel·la, les cassoles i cassoletes, i les paelles. El dijous van llavar la roba dels xics i dels pares. Van repassar la neteja de la casa i van anar a comprar. El divendres, tot el temps cuinant. Van preparar com a aperitiu *espardenyes*, *garibaldins* i *mandonguilles d'aladroc*. I com a postres pastís de carn, i *braços de gitano*. Van cobrir els aperitius amb draps humitejats, en les seues respectives cassoletes, i els van guardar al rebost. Els *braços de gitano* es van col·locar en diferents fonts a la cambra del gel -per tal de servir-los freds l'endemà-, i també van col·locar allí els pastissos de carn, per a la seua millor conservació, tot i que aquestos haurien de calfar-se abans de ser consumits. Allò important era tenir el treball avançat.

Només d'aquesta manera el dissabte podrien dedicar-se a preparar la taula com calia, arreglar els xics amb cura i cuinar amb calma el plat de calent, la *borreta*. Acudiria la família: tia Augusta i tia Vicenta amb els seus marits i els seus fills; tia Elvira i l'oncle Miquel -desplaçant-se expressament des de la capital-; tia Marina i l'oncle Anselm, amb el seu fill Adrià; i tia Anunciació -des del poble-, aprofitant la celebració per visitar els seus parents. També assistirien els Simó, els Espí i els Gisbert, acompanyant els seus fills -amics del Ferran, la Serafina i el Miquel.

Teodora no sap que acudirà tanta gent, ni tan sols recorda que tota eixa mateixa gent acudí per ella, un any enrere, quan era la xicoteta de la casa. La reina de la casa, tan sols durant un any, per més que el Ferran ho va ser durant cinc, Serafina durant tres, Miquel durant dos i Elvira també.

Només recorda que uns mesos després que tota aquella gent omplís sa casa, per tal de felicitar-la pel seu regnat, ningú es va interessar per la seua nova dent, la primera peça en la geniva inferior. La qual cosa li estranyà, perquè amb la primera -la primera peça en la geniva superior-, hi hagué concurrència. Tots els de casa units al seu voltant per observar aquella peça. I amb la primera de baix, ni cas. Teodora es preguntava què va tenir d'especial aquella primera dent. Si la seua importància obeïa a la circumstància de ser la pionera en la seua boca. Si la insignificança de la primera de baix era conseqüència d'ocupar una boca ja habitada en la part superior i per això mereixia ser ignorada. Tampoc entenia per què sa mare no eixia del dormitori i no permetien l'entrada en ell a ningú. Ni tan sols a son pare, que esperava al menjador perquè li donaren l'avís. L'avís de quelcom que també escapava al seu enteniment. Son pare i els seus germans al

menjador, i ella i les seues germanes a la cuina amb tia Vicenta, mentre tia Augusta i el metge -que acudí expressament per a veure sa mare- no eixien del dormitori encara que sa mare emetés uns crits esglaiadors.

Son pare li ho va explicar, perquè no podia suportar el plor de la filla -que s'escoltava, fins i tot, des del menjador- espantada pels crits de la mare. La va agafar en braços i li va dir que sa mare no estava malalta, ni s'estava morint, per molt que li ho pogués semblar. El que ocorria era que el ventre de sa mare, que havia crescut i crescut durant mesos, havia deixat de fer-ho. Ocorria com amb el gerani, li va dir, fins que no va ser trasplantat no el van poder veure florir. Per a créixer és necessari augmentar l'espai propi. El seu nou germanet ja s'havia alimentat prou en el ventre de sa mare com per a haver desenvolupat l'extensió dels seus membres, li calia abandonar aquell espai i eixir al gran test del món per a continuar creixent. Amb prou feines si podria entendre Teodora l'argument de son pare amb tan sols un any d'edat. La veritat fou que, conclòs el relat, la xiqueta va deixar de plorar apinyada contra el pit del seu progenitor. La xiqueta va tocar amb la seua llengua la nova dent ignorada, i va entendre perquè els nombres cardinals perden categoria en ascendir. Tia Vicenta contemplà amb admirat silenci el pare i la filla abraçats, en una escena que, anys a venir, relataria en successives ocasions a la seua neboda.

Però son pare no li contà tota la veritat, ja que ell mateix la ignorava. La mare sí que estava malalta, i el que estava naixent seria el seu últim fill. Eixa seria la greu conseqüència de la seua malaltia, derivada del deteriorament del seu cos per la successió dels parts anteriors. Per això cridava tant, perquè el dolor la feria molt més del que mai aconseguí provocar-li cap altre fill. I per això l'assistí el metge, i no la comare, perquè

intuïa quelcom perillós, quelcom que li advertia que aquell part divergia en molt dels anteriors, encara que ni el propi metge observés cap indicatiu en les exploracions efectuades durant l'embaràs. Serafina mare patia un despreniment de matriu, tot just perceptible abans del part, que s'acusaria visiblement en el naixement d'aquell fill. El seu dolor era físic perquè el seu matriu estava danyat -i hauria de ser extirpat-, i també era un dolor anímic perquè, tot i que ella mateixa desconeixia el danyat estat del seu matriu, i, encara que cap dels seus embarassos van ser buscats, però sí ben rebuts, sospitava que en expulsar el seu fill del seu ventre cap altre tornaria a travessar aquella porta cap a la vida.

Per això decidí anomenar Clement el seu fill, perquè va ser per ella com un regal.

I també ho va ser per la Teodora, com un nino. Millor encara, perquèolia molt bé, es movia, i li agafava el dit menut en acostar-s'hi a veure'l.

- Has vist, Dora? -advertia sa mare, amb un somriure que contrariava les seues ulleres-. El teu germanet xicotet ara et busca a tu, l'hauràs de cuidar com han fet amb tu els teus germans. Voldràs fer-ho?

- Zti, zti -contestava ella amb la seua encara precària pronunciació, davant d'un cor de rialles.

La resposta de la xiqueta era ben seriosa, no obstant, i així ho va demostrar després en la complaent successió dels dies. Va bressolar amb suavitat els plors del seu protegit. Va custodiar amb curiosa fascinació la profunditat del seu son. Va arreplegar del seu bressol la caiguda del seu pipó. El va acompanyar amb la melodia arrítmica del sonall. I en les passejades amb la mare pels carrers -una vegada recuperada de la delicada operació de matriu-, aferrada al cotxet del seu germà.

Va ser la primera a sorprendre el naixement de la seua primera dent i la primera, també, a descobrir els primers senyals de la preparació de l'aniversari del seu germà.

Tots els seus germans són a l'escola. Elvira cursa el primer any del parvulari. Miquel el primer any de primària. Serafina el tercer any. Ferran el darrer. Només ella hi és a la casa amb el xicotet Clement, sa mare, la Paquita i l'assistenta.

La setmana ha transcorregut diferent. Ella ha estat més a càrrec del Clement, vigilant el seu son i advertint la mare, la Paquita, o a l'assistenta, si plorava, tot i que elles entraven ben sovint al dormitori per tal de comprovar que tot anava bé, o traslladaven el bressol a les diferents estances on treballaven. Ha vist com netejaven, més que altres vegades, més que les anteriors setmanes. També s'han adreçat menys a la Fonda, deixant que la Carmela s'hi quedés la major part del temps. A més, no ha vist cosir ni teixir a la mare en tota la setmana. I al Clement li ha eixit la seua primera dent de baix.

Teodora, a tot estirar, ha anat un parell de vegades aquesta setmana a la Fonda. Les altres setmanes sempre va amb els seus germans quan ixen de l'escola. Passen a per ella i arriben a la Fonda amb la fam furgant en els seus budells com un gos buscant un os en el seu forat. Entren en la cuina i seuen al voltant de la taula que ja ha preparat la Carmela disposant els pastissos de crema o de glòria. Després juguen al pati i alguna vegada, quan no els veu ningú, al cobert, amagant-se entre els carros dels hostes fins que són sorpresos per algun dels seus propietaris, o per la pròpia Carmela. Són les ocasions que propicien un canvi de berenar per a l'endemà. Els pastissos són substituïts per entrepans d'oli i sal i ningú aconsegueix sostraure-li a la Carmela ni una sola pelaïlla.

Aquesta setmana Dora, com també l'anomenaven, ha berenat gairebé tots els dies a la casa, en companyia del xicotet Clement, un pastís de crema o de glòria. S'hagués estimat més berenar pa amb oli i sal i poder jugar amb els seus germans en el cobert, tot i que li agrada molt estar a càrrec del menut.

Li complau jugar amb ells perquè mai perd, per més que la busquen i busquen no la troben. Ella sap com amagar-se fins gairebé ni respirar perquè no sàpiguen on és. El seu cos xicotet i silencios sap camuflar-se rera els llocs més insospitats. Amagar-se, per ella, més que un joc, és una habilitat que perfecciona amb creativitat i perseverança com si d'un art es tractés.

Era emocionant quedar-s'hi a la gatxoneta al seu amagatall mentre escoltava els passos pròxims dels seus germans, ja descoberts, mentre ella olia a palla, a fem i a garrofes. Quedava captivada observant els cavalls mentre batien les seues mandíbules assossegadament en mastegar les garrofes, inflant el morro. I es quedava mirant de fit a fit cadascun dels seus moviments per a després imitar-los. I poder oferir una actuació en exclusiva a son pare quan ell li preguntés: *a veure Dora, com mengen els cavalls?*

Una vegada, els seus germans no la trobaren i, farts de buscar i esperar, decidiren anar-se'n de l'estable anunciant-ho a veu de crit perquè ella se n'assabentés. Va escoltar obrir i tancar-se la porta del cobert, d'un garrotada, i després res. Ni tan sols els cavalls van fer soroll. El silenci com a misteriós acompanyant presagiant l'amenaça del perill. La foscor envoltant-la amb una negror nova, creixent i densa. La seua pell erixant-se davant d'un fred sobtat i desconegut. Llavors va eixir del seu amagatall donant tombs, fent caure dos piles de palla que van interceptar el seu camí cap a l'eixida com a enormes obstacles laberíntics. I, rera aquell enderroc de palla, aparegueren els seus germans, tots, no se n'havien anat. S'havien amagat rera la palla apilada fent-li creure que ja no estaven, només perquè sortís, d'una vegada, del seu inexpugnable amagatall. Així li ho feren saber entre rialles i abraçades quan ella els sorprengué a punt d'emportar-se un esglai de mort.

Anys a venir, Dora recordaria el succés d'una altra forma. Acostuma a passar que, amb el temps, la nostra memòria ordena i selecciona els nostres records al seu albir. Com si obeís el propòsit atzarós d'una voluntat espentada pel caprici o per la mandra. I cert és que la memòria, en el seu arxivar i processar la informació de la qual disposa, treballa economitzant despeses. Però no és el caprici o la mandra la que la mou. El seu motor d'acció és un altre. L'artefacte mental que opera en la nostra memòria fent-la selectiva prové d'una economia emocional, i no només d'un estalvi quantitatiu. Dora recordaria d'aquell dia, no el moment angoixós i extraviat del seu solitari ocultament, sinó el fet d'haver guanyat, com tantes vegades, als seus germans en l'art d'amagar-se i que ells, malgrat això, no volgueren anar-se'n sense ella. Per això endavant repetiria la seua afecció a l'amagatall, desitjant, com aquella vegada, que els seus germans la trobaren i la premiaren amb besades i abraçades.

Els seus germans majors han esperat l'arribada del cap de setmana amb impaciència. El dimecres es van assabentar que la festa d'aniversari se celebraria dissabte, tot i que el Clement complia l'any dijous, però el dijous no podien acudir tots els familiars, així que l'aniversari s'ajornà.

La xiqueta observa com arregla la mare els seus germans amb la paciència que ells no tenen, perquè no deixen de moure's i jugar a pessigar-se els uns als altres, bo, ben aviat és el Ferran qui pessiga les xiquetes i després se'n va corrent, i a veure qui l'agafa perquè, com és el major, quan elles han fet dues passes ell ja n'ha fet deu. I el Miquel l'imita, però a ell sí l'atrapa la Serafina, que per a alguna cosa el supera en anys i estatura, i el seu germà rep, després del pessic, una patacada al cul. I sa mare els ordena que paren ja, mentre pentina l'Elvira, que arribaran els invitats i es menjaran tots els pastissos

perquè ells encara no estaran arreglats i no hauran pogut abaixar al menjador a temps. I és llavors que deixen de perseguir-se, i es deixen fer, amb la calma aconseguida amb la contenció d'un delit, en benefici de la satisfacció d'un altre.

Quan arriben els invitats tot està a punt. Les tovalles de tafetà brodat en fil fi cobrint la taula, sobre la qual descansen equilibradament la vaixel·la de porcellana, la cristalleria tallada i els coberts de plata. Les fonts oferint aperitius i les copes *somiadors*. Parents i amics al voltant de la taula, mentre Clement la presideix, des de l' alçada de la seua cadireta de fusta, bavejant.

El menú és lloat amb vehemència per parents i amics, no debades en la Fonda se serveixen els millors menjars de la ciutat. Ha valgut la pena el temps invertit, pensa Serafina mare mentre agraeix els afalacs. El seu marit li subjecta una mirada de complaent complicitat, des de l'altre extrem de la taula, aquesta setmana ha hagut de complir algunes de les funcions de supervisió que realitza la seua dona, ja que ella ha parat poc per la Fonda.

El menjador es converteix en una sala d'espectacles, després del dinar, i Teodora ho agraeix. És ara quan pot jugar amb els seus germans i els seus cosins, mentre els majors parlen pels colzes capficats en converses entrelaçades i denses com el fum del tabac que s'escampa per la sala com un núvol.

L'agafen en braços, la munten en l'esquena els cosins majors fent el cavallet, la balancegen entrelaçant les seues mans perquè ella sega com en un gronxador, perquè és la xicoteta, la que menys pesa, la que sempre riu cada gràcia que li fan. Fins que li arriba el torn al Clement que realment sí que és el xicotet de la casa, i pesa encara menys i riu més perquè tot per ell és nou i divertit, és la primera vegada que es veu complagut per tanta gent. I la menuda es queda, per un moment, sense el seu cavallet, sense el seu

gronxador, i sense poder fer-li carantonyes al seu germanet perquè els seus cosins el tenen enlaire i ella no arriba tan alt ni alçant molt els dits. Així que es queda sola, amb la barbata baixa, contemplant el panorama per dalt de les celles.

En un bell en sec, una suau melodia comença a sonar emmudint, a poc a poc, el cor desordenat de crits i de veus. Els seus cosins tornen el Clement als braços de la mare, i s'acosten cap el brollar de la música, seient-se a l'estora amb les cames encreuades. La resta de convidats s'hi acosten també prenent seient al voltant de l'intendent. Teodora roman encara en el seu lloc, com ancorada en un mar espès. La barbata comença a tremolar-li i la diàfana blavor dels seus ulls perd lluminositat, enrogint-se. Son pare està tocant l'ocarina i ella s'ha quedat a l'altre extrem de la sala, sense tan sols poder prendre seient.

Serafina mira cap enrere, des de la seua cadira, i la descobreix. S'alça sense fer soroll en un lleuger moviment que Dora adverteix relaxat, amb un ritme a penes perceptible, com si no cregués que la seua germana s'hi acoste. Fins que nota que està als seus braços i a la seua cadira, perquè puga veure i escoltar, com tots, la singular destresa de son pare en extraure harmonia d'un instrument amb una forma tan poc harmoniosa com una xicoteta carabassa ovoide.

La festa es remata amb un passeig per la ciutat, tot just quan comença a encendre els seus llums. Els parents, vinguts del poble o de la capital, faran nit a la Fonda, posat que hi ha habitacions lliures. No hi ha pressa. Travessen els ponts de Penàvila i Sant Romà -de pedres tan arcaiques com mítiques-, recorrent la característica orografia de la ciutat esberlada per barrancs admirables que concedeixen una altra ciutat més baixa infestada, ara, per la constel·lació del seu enllumenat com un irregular cor de lluernes. Per a

reprendre, després, la tornada cap el centre pels ponts més joves, edificats en el segle dènou, precisament, per a permetre l'accés a l'urbs comercial.

El passeig culmina amb una visita al senyor Massarredona, que va prometre fotografiar el xicotet Clement en complir l'any. Teodora ho sap i camina capficada, de la mà de la seua germana Serafina. Porta tota una setmana vigilant de prop el seu germanet i hui, quan tothom pul·lula al seu voltant, ella no ha pogut estar al seu costat mes que una estona.

Entren a l'establiment, sa mare, les seues ties, Serafina i ella. Els altres esperen a la porta, són massa gent i podrien entorpir el treball del fotògraf.

El senyor Massarredona els rep amb la cordialitat de sempre. Ja té preparat el decorat i una cadira amb braços i sense respatlles perquè el xiquet estiga com en un tron. Teodora observa com el fotògraf situa el seu germà acuradament, estenent les randes del seu vestit fins a cobrir-lo gairebé per complet, ordenant els seus rulls, mentre el nano ho mira tot amb els ulls esbatanats. Després l'artista es col·loca rera la càmera de caixó i, llavors, el Clement comença a plorar i a camejar estenent els seus braços cap a la Teodora.

Intenten fer-lo callar amb flors i violes, però el nano com si res. En acostars'hi Dora a la cadira, però, el menut calla. El senyor Massarredona li diu a la xiqueta que no es moga, que s'hi quede així com està, enfront de la càmera i agafada a un dels braços de la cadira. Clement mira la càmera amb curiositat. I Teodora mira la seua germana Serafina, situada en el costat oposat de la càmera.

Descoberts a la cuina.

BN. 9 x 7cm. Targeta postal. 1915.

Davant d'una porta de fusta, dos xiquets de sis i vuit anys d'edat, apareixen al mig pla de la fotografia.

Ella, situada a l'esquerra, porta un vestit negre de coll alt. El cabell clar arreplegat en el bescoll, separat per una ratlla perfectament traçada en la seua meitat. Els ulls, clars, xicotets i redons, miren la càmera amb gest de sorpresa. A la boca destaca la lluminositat d'un carmí robat, contrastant amb les tacades comissures. El seu mentó és incisiu i gosat.

Ell, a la seua dreta, la supera un pam d'alçada. Porta un pitet de coll ample, ennegrit al tors, d'una de les butxaques penja l'extrem d'una corbata. Els ulls també clars, redons i xicotets-, ofereixen una mirada translúcida que s'escapa més enllà de la càmera, com si la travessara. El cabell, negre, curt i atapeït, ofereix cert remolí en la seua cúspide. La boca, ben dibuixada, mostra certa torbació. Un clotet quasi imperceptible part el seu mentó.

Miquel i Elvira porten tot el dia fent la guitza a la tia Vicenta. Resulta fàcil, la casa és gran i ella no coneix els seus amagatalls com ells. Els agrada colarse per habitacions alienes, quan no hi ha ningú. La tia Vicenta sempre és a la cuina o al menjador, arrossegant la Teodora i el Clement enganxats a les seues faldes. La Serafina és a la Fonda amb sa mare, i el Ferran sempre va amb l'oncle Miquel, des que ell hi tornà. El Miquel i l'Elvira encara no són grans com per ajudar els majors, però tampoc són tan xicotets com perquè els majors estiguen vigilant-los tot hora. Per això es desenten de l'acuit tutelar, en trobar l'oportunitat.

És diumenge, i no anar a l'escola s'ha convertit en la possibilitat d'explorar la casa com un màgic horitzó. El recinte familiar perd la funcionalitat intrínseca d'allò quotidià, com per conjur, per transformar-se en una caixa de sorpreses que cal obrir amb la màxima cura, no fos que es trenqués l'encantament.

És per això que fan girar el pom de la porta amb la punta dels dits, evitant el més lleu xerric del metall, i s'introdueixen de puntetes en el dormitori dels pares, on tot està tal qual la mare ho deixà, on no s'ha entrat ni tan sols per fer neteja -perquè ja es va netejar a fons el dia que es va abandonar l'habitació i no entra ni la pols, de tan tancat com hi està-, i no hi ha perill d'encendre el llum i ser descoberts des del pati. Així que tanquen de bell nou la porta amb sigil i es miren amb l'ai al cor, perquè estar allí els captiva, però també els aterreix. I en eixa dicotomia trien quedar-s'hi i patir, perquè el gaudi encara és major que el patiment. Perquè és l'ocasió propícia per tafanejar, per transgredir l'impropi, per desacatar allò prohibit.

I Miquel descobreix, en obrir l'armari, les corbates de son pare, perfectament alienades una al costat de l'altra, penjades en el suport interior de la porta. I Elvira, asseguda davant del tocador, esquitza sobre el seu infantil coll el penetrant perfum de sa mare, oprimint el tou dosificador amb força i sense astúcia, per sentir sobre la seua pell el fresc esclat provocat per la pressió de les seues manetes. Després, embriagada pel penetrant aroma, marca feixugament els seus llavis amb el carmí que descobreix al costat del perfumador, tot just que el germà la descobreix i la reny perquè, així, tothom se n'adonarà de la intrusió comesa quan ell no ha pogut ni tan sols tocar una corbata.

El xic sols volia escodrinjar, espiar, o simplement recordar. Han passat unes setmanes d'ençà que no veu el seu pare i, per bé que al principi conservava amb nitidesa a la memòria cadascun dels seus gestos -la rialla franca, la veu solemne i afectuosa-,

després ja no recordava ni tan sols la roba que vestia. Era ben cert que s'adonava del risc que suposava entrar a l'habitació sense permís, però més certa i palpable era la necessitat de recuperar part de la memòria perduda. El risc hagués minvat d'haver entrat sol, però també hagués minvat la mateixa possibilitat d'haver entrat. Perquè entrar amb la germana li permetia concebre l'estratagema de la desobediència com un joc, i entrar-hi sol li hagués abocat al reconeixement impronunciable i desolat d'un oblit personal.

L'última vegada que veié son pare fou quan ingressà a l'Hospital. Tia Augusta i el seu marit el van portar en el seu cotxe, acompanyats per Serafina mare. Abans d'anar-se'n s'acomiadà de tothom -ningú podrà retraure-li que no ho fera- i va prometre que tornaria abans de tres dies. Va ser l'única promesa que no va complir.

L'havien d'operar d'hemorroides, seria una operació curta i senzilla, no calia que estigués hospitalitzat molt de temps. Nogensmenys, no fou així. Abans d'iniciar l'operació la cosa es va complicar. D'una forma imprevisible, negligent i funesta.

D'haver estat efectives les pomades, els supositoris, la dieta en fibra vegetal, els laxants suaus i els banys, no hagués estat menester operar. Però Ferran pare sentia cada vegada els dolors més aguts, en la mateixa proporció en què augmentava la seua vida sedentària i la seua celeritat mental, i operar es va convertir en l'única solució. Paradoxal i fatal solució que posaria terriblement de manifest la dita: *és pitjor el remei que la malaltia*, sense que ningú no pogués rebatre tan cruel i premonitòria sentència.

Ocorregué en administrar-se-li l'anestèsia. L'*oblidador dolcíssim*, que anomenà Homer a l'època en què la superstició i la màgia defensaven la utilització de la mandràgora pel seu efecte hipnotitzador, aleshores exempta d'aplicació mèdica. Tal

vegada, d'haver-se-li subministrat aquesta mena d'herba, el seu efecte no hagués estat tan danyós. Fins i tot si ell hagués estat travessat pel verí d'una fletxa americana -a l'època del descobriment del continent transatlàntic-, la seua mort hagués estat provocada d'una forma terrible, però previsible, per la brutalitat i l'eficiència del llançament, i no tant per l'ungiment de la seua esmolada punta amb la coca. O, si de cas li hagueren aplicat l'*òleum vitoli dolç* de l'edat mitjana -l'èter etílic-, els efectes podrien haver estat uns altres. Però succeí que se li administrà una mescla de cloroform, èter i òxid nítrós, i la vàlvula mescladora combinà capritxosament la ponderació dels seus components i el resultat repercutí en el pacient com una fegonada, fulminant d'un sol colp la consecució regular de les seues vies respiratòries i coronàries de forma concloent, fatídica.

La mort gairebé sempre és un fet inesperat. Un fet que inevitablement ens succeirà en un futur molt llunyà, que augurem als altres, mai a nosaltres mateixos ni als nostres éssers volguts, quan tan sols comptem vuit anys d'edat. Miquel ni tan sols s'havia plantejat, encara, la possibilitat de la mort dels seus pares, i, molt menys, la seua pròpia. La mort de son pare li sobrevingué sense saber com encaixar-la.

Va veure plorar a sa mare amb un plor esfereïdor i interminable. Va veure plorar els seus oncles, la seua germana Serafina, i també el Ferran. I ell no podia entendre-ho. S'havien portat a son pare per a practicar-li una operació curta i senzilla, assegurant que tornaria en uns dies, i, abans de tornar, ja havia perdut la vida. Per què l'havien enganyat?. Per què no li havien dit que son pare s'estava morint?. Per què no podia plorar la seua pèrdua?.

Miquel no podia entendre què estava succeint i s'acostava a la porta a tota hora, eixia al carrer i esperava. Que son pare tornés de la Fonda, com sempre, pel cantó de l'esquerra. Que el saludés en entrar, arremolinant-li el cap amb la mà i preguntant-li: *ja has fet els deures, Micalet?*, com feia cada dia. Una i altra vegada aguaitava des del vestíbul, o ixia a la porta, i escodrinava cada ombra que s'hi acostava, reconeixent lluny enllà els moviments familiars d'una silueta encara amorfa, com una taca, que es va definint a poc a poc, a mesura que s'acosta, que va convertint els moviments intuïts en estranys per passar davant dels seus nassos amb el cos i el caminar d'un home que no és son pare.

El cos de son pare no va tornar a sa casa el mateix dia de la seua mort. Se li va practicar l'autòpsia per a diagnosticar amb rigor la causa de la seua defunció. No va presentar cap símptoma que demostrés una altra causa de la mort que l'excés d'anestèsia. Es va redactar un informe, segellat amb la rúbrica de l'Hospital i firmat pel director, que exposava, en un llenguatge ple de tecnicismes i laberints lingüístics, la inhabilitació del pacient per a acceptar l'anestèsia subministrada, malgrat la conveniència de tal anestèsia en un cos que no havia presentat cap indicatiu de rebuig de cap dels components anestèsics subministrats. Cap al·lusió a la desajustada mescla dels components, a la ineptitud de la maquinària utilitzada per a realitzar la dita mescla, a la negligència de la persona responsable de la seua execució, a pesar que s'informà la vídua de tot el que va succeir.

Serafina mare va acceptar l'informe, sense tan sols haver-lo llegit, sense tan sols saber que, d'haver-ho fet, podria haver reclamat un nou informe que fos fidel als fets succeïts sense ometre detalls crucials que exoneraren qualsevol culpable, sense advertir que tenia dret a la indemnització que mereixia, sens dubte, per la inexcusable i brutal

negligència patida. De res van servir els consells dels seus cosins, que sí van llegir l'informe. Serafina mare no tenia forces ni ànims per a embrancar-se en perquisicions legals, el seu marit era mort i ningú li l'havia de tornar, ningú podria restaurar la vida en el seu cos per molt que s'entestés ella en demanar que es rectificaren informes.

Perquè la mare tampoc sabia com encaixar la mort del seu marit. Perquè, amb menys innocència però el mateix desig, esperava, com el seu fill Miquel, que el seu espòs tornés a la casa com cada dia després del treball. I ho feia cada nit, al gitar-se, en somnis. Contradient la consciència que cada dia li assegurava que el seu marit s'havia anat per sempre. Quan sucumbia a la inconsciència, acotxada davall el cobertor del seu llit, recuperava sobre la seua pell el tacte càlid i confortable del seu estimat, l'aroma intensa i coneguda, el murmuri complaent de la seua veu acostant-se al seu oïda. Per recordar-li que estava allí, amb ella, com sempre ho havia estat. Per acompanyar-la, vetllar per ella, venerar-la. I comprovar després, a la llum de l'alba, que la calor que la reconforta és una altra, l'aroma de qui dorm a la seua vora més suau i dolça, el de la seua filla. I el murmuri que va escoltar a prop seu, una quimera.

Un cos sense vida és una matèria inerta que pesa sobre les mans de qui amortalla i sobre la seua ànima. Un cos sense vida és només un cos, quiet com una roca, àrid com un desert, mut com una ombra. Veiem les seues faccions modelades per uns ossos d'acer, els plecs de la seua pell cisellats en la seua carn de marbre, el seu cos d'estàtua. I comprenem que la vida ha abandonat inevitablement eixe cos. Així ho veié Serafina mare quan vestí el seu home abans que fos col·locat en el fèretre. Així ho van veure la Serafina i el Ferran abans que els seus oncles tancaren la tapa del taüt, després d'haver-lo exposat davant de les mirades condolents de familiars i veïns. Així no ho veieren mai

el Miquel, ni l'Elvira, ni la Teodora, ni el Clement, massa xicotets, segons els van dir, per contemplar la imatge jacent de son pare com a pòstum record.

Miquel estreny amb força la corbata que, a la fi, ha pogut sostraure amb presses de l'armari de son pare, tot just que la veu de tia Vicenta els reclama augmentant el seu volum a mesura que avança per l'escala. Donant-los el temps exacte d'eixir del dormitori, apressats, i d'amagar ell la corbata en una de les butxaques del seu pitet. Però no el temps escaient perquè la seua germana puga llevar-se de la boca el carmí que li ha pres prestat a la mare en la seua habitació.

És per això que abaixen l'escala a corre-cuita mentre tia Vicenta encara puja, i aconseguen desfer-se amb rapidesa dels seus braços, que pretenen atrapar-los amb malaptesa. I arriben a la cuina abans que ella, i adverteixen a la Teodora i el Clement que no diguen res amb un *txíssst* reafirmat pel dit índex del Miquel sobre els seus llavis, com una ordre que l'Elvira imita, i s'amaguen al rebost i tapa ell amb la seua mà la rialla que a ella quasi li fuig per a delatar-los.

I es queden allí, callats, rodejats per aromes atraients. Les galetes que ell ateny i divideix amb la seua germana, la xocolata en pastilla que trosseja i també reparteix. Al tall que escolten el so del timbre de la porta i a la tia Vicenta remugant mentre s'adreça a obrir-la.

D'antuvi, perceben les veus de la tia Vicenta i del senyor Massarredona que s'acosten a la cuina. I l'aroma del cafè que es prepara. I escolten la conversa que explica la visita del fotògraf. Venia d'un bateig, on havia estat treballant, i, de tornada a sa casa, ha volgut entrar a saludar-los i preguntar si els calia alguna cosa. Tia Vicenta li dóna les gràcies, li conta que Serafina mare segueix a la Fonda amb la seua filla major, que encara

no es troba amb cor de tornar a la casa però sí amb l'empenta suficient, a tot posar, per continuar treballant, que no pensa tancar la Fonda, malgrat voler fer-ho de bon començament. Li diu que ella i la seua germana l'ajuden així i tant com poden, per la qual cosa res no els cal, no s'ha de preocupar. Els xics estan ben atesos i ella no té cap queixa, tot i que, la veritat, de vegades fan malifetes i, si la disculpa, no troba el Miquel ni l'Elvira i no vol ni pensar què estaran tramant, ha d'anar a buscar-los, si no li importa esperar-s'hi una mica.

I el senyor Massarredona es queda a la cuina amb la Teodora i el Clement que volen que els ensenye la seua càmera, cosa que fa amb satisfacció. I els pregunta si volen que els faça una foto, però Teodora no vol. I Clement no contesta, està massa abstret contemplant la màquina com si fos un artefacte màgic capaç de concedir-li els seus desitjos només d'acariciar-la, observant-la amb la mateixa fascinada i esperançada mirada amb què, anys després, contemplarà una altra càmera semblant esperant noves i sorprenents formes de veure complir els seus desitjos.

I Miquel els escolta, mentre es neteja les mans ja buides sobre la tela, fins llavors lluenta, del seu pitet, i percep un bony en la seua butxaca dreta. Introdueix la mà i reconeix la textura sedosa de la corbata de son pare, com un tòtem. Com si fos la sang d'un bou per a un malalt d'icterícia.

Son pare li va llegir com els avantpassats dels hindús disposaven d'un ritual per a curar els seus malalts. Es tractava de posar en contacte amb el pacient parts - considerades emblemàtiques-, d'un animal, d'una planta o, inclús, d'un objecte inanimat. Es presumia que les dites parts tenien el poder de restaurar la zona danyada del malalt perquè pertanyien a un esperit sagrat. Així, un malalt d'icterícia, al contacte

amb la sang d'un bou roig, saturava el seu adquirit color groc en mesclar-se amb el color de la sang i, després de deixar macerar la substància sobre la seua pell durant unes hores, recuperava el seu color natural i la seua fortalesa. Açò succeïa perquè la sang transmetia, per osmosi, les propietats beneficioses del color roig i anul·lava, alhora, les propietats perniciososes del groc. Però només podia succeir amb eixe animal perquè era venerat. Ocorria en els temps en què la màgia i la religió es mesclaven per a curar, molt abans que la medicina existís com a ciència. La sang de l'animal seria el tòtem, allò sagrat, el que permet protegir i remeiar allò humà.

Miquel acaricia la corbata de son pare amb la punta dels dits, la seua textura sedosa, la consistència del seu teixit, i la sent poderosa i emblemàtica davall la seua pell. La corbata, com per osmosi, li torna la imatge oblidada de son pare. I el veu, davant d'ell. Alt, abillat amb un vestit negre, i quiet, molt quiet. Son pare no pot moure's perquè és mort. Una simple peça del seu progenitor li ha tornat brutalment la memòria que havia sabotejat el consol de l'auto engany. I sent al seu voltant la proximitat asfixiant dels estants del rebost, com si el pogueren travessar el seu cos i partir-lo en successives meitats, com si s'hagueren convertit, de sobte, en esmolades fulles que l'aguaiten per a esquarterar-lo.

De colp i volta, obri a trompades el rebost i l'Elvira el segueix amb la mateixa lleialtat entusiasta amb què li ha seguit tot el dia, tancant rera seu la porta. I es queden l'un vora l'altre, detinguts pel dispar impactant de la màquina fotogràfica del senyor Massarredona que exclama: *Ah, els he trobat, pillastres!*

Posat d'incipient empresari.

BN. 13 x 8 cm. Post Card. 1920.

En una butaca de vímet descansa obliquament un jove de complexió forta. Tot i que el cos roman decantat, el rostre vigila de front la càmera amb la mirada directa i decidida d'uns ulls esbiaixats. Les aletes del nas, recte i ferm, s'estoven ufanes. La boca subjecta el

gest d'un lleuger somriure. El noble mentó apareix esberlat per un lleu clotet. El semblant és ample i sòlid, coronat per un barret negre d'ala ampla que fa a penes perceptible el cabell fosc que aguaita pel costat esquerre. Duu vestit negre, amb jupetí. La camisa de ratlles, perfectament botonada fins el coll, llueix sense corbata. La mà dreta cau verticalment, magníficament instal·lada en el braç de la butaca de vímet. Del costat esquerre -també impecablement instal·lat-, destaca la mà alçada, elegant en el gest de subjectar un cigarret entre els seus dits.

La ciutat dels ponts és ja una ciutat industrial en expansió, consolidada amb fermesa, pensa Ferran mentre s'adreça cap a la fàbrica tèxtil del seu amic Espí. Al tall que transita entre les seues velles pedres, recorda la seua història. La història de la ciutat que li contà son pare la primera vegada que passejà pels seus carrers. La mateixa història que li repetiria en diferents ocasions al llarg dels anys.

Recorda les seues paraules de narrador aficionat relatant-li la importància de la manufactura llanera en la ciutat -coneguda ja des del segle XVI-, capaç de propiciar el seu creixement demogràfic. L'aïllament de la ciutat, embarrancada entre superbes serres, condicionant l'auto abastament profitós dels seus habitants. El deficient estat de les seues comunicacions, i la precarietat de les seues terres per a enriquir-se amb el cultiu, propiciant l'interès i l'entusiasme dels seus veïns per innovar la utilitat dels seus recursos, emprenent comeses ambicioses però fructíferes, no ja per a la seua supervivència, sinó per al seu benestar.

I la inqüestionable i decisiva importància de la indústria -als sectors tèxtil, paperer i metal·lúrgic-, per a afavorir, sense cap dubte, el seu creixement econòmic. Tot i no

menyscabar la repercussió del comerç i els serveis que, certament, no desmereixerien la participació en el dit creixement.

La Fonda del Racó va ser la primera que es va crear a la ciutat. A ella van acudir, des del començament, no sols carreters, tractants i arriers, sinó també els paisans. Si bé la comesa inaugural de la Fonda era atendre les necessitats bàsiques de tot aquell qui s'apropés a la ciutat -després d'haver sortejat qualsevol classe d'obstacles per la deficiència de les comunicacions- la veritat fou que, en molt poc de temps, la Fonda es convertí en un punt de trobada per a la gent de la ciutat, un lloc on acostar-s'hi per a degustar els seus plats i conversar amb amics, companys o veïns.

Al si d'una època en què l'existència de restaurants era mes ben escassa, la taverna de la Fonda suplia eixa mancança i beneficiava l'estómac i la cordialitat dels habituals. Complia un servei a la ciutat, satisfieia una necessitat. *No ho oblidés, xicot, li deia son pare, procurar un servei és tan important com fabricar un producte. Qualsevol societat que es pree ha de reconèixer la importància de tots els seus sectors si no vol donar l'esquena a la civilització.* En una ciutat tan industrial, les restants ocupacions perdien prioritat i es queia ben sovint en el perjudici de valorar de més la indústria respecte el comerç o els serveis, perquè era comú que augmentés el prestigi d'aquelles activitats que reportaven un increment superior de capital. La indústria havia augmentat l'ocupació i la riquesa econòmica de la ciutat, això era indubtable, però allò produït per la indústria necessàriament havia de passar per la venda, per les rutes del comerç i dels serveis. Sense l'arribada de la llana, la seda, el ferro, la fusta i altres matèries primeres necessàries per a la producció industrial, cap de les fàbriques hagueren tingut amb què treballar, i sense el servei dels transportistes que les feien arribar, tampoc. Convenia tenir cura d'ells, del servei i de la qualitat del mateix, sense el treball d'aquest sector la ciutat

s'hagués sotmés a un aïllament de tal magnitud que l'auto abastament hagués estat impossible i el desenvolupament, en tots els nivells, inconcebible.

Ferran ho ha discutit moltes vegades amb el seu amic Espí. L'eterna lluita en què ja es van embrancar, moltes vegades, els seus propis pares. La preeminència de l'elaboració de la matèria primera sobre la venda i els serveis, i viceversa. Ni els fills, ni els pares, van arribar mai a cap acord. Potser perquè no calia. Perquè ambdues activitats no eren excloents sinó complementàries, entre elles, i amb d'altres. Perquè ambdós interlocutors, tot i que s'embrancaren amb vehemència i fins i tot amb enfuriment, en el fons, encara que no es convenceren mútuament, es respectaven.

Així ho va creure sempre el major dels Estellés. Perquè son pare no va saber mai fer-se enemics, *cal tenir amics fins i tot a l'infern*, li deia. I potser aconseguí fer-ne alguns en aquell abisme de foc. Perquè el pare d'Espí -també anomenat Espí, ja que eixe era el seu cognom i no s'escoltà a ningú anomenarlos pel seu nom- no era precisament un sant (si és que pogués ser-ho algú, incloent els propis sants, li deia), tot i que tampoc fos el contrari.

Espí pare va participar en la primera vaga general que es va organitzar a la ciutat - caldria dir, amb major amplitud, en la primera vaga general que es va organitzar al país, per a ser exactes. Influenciats per Albarrasí -mestre d'escola i anarquista, també conegut només pel seu cognom- van prendre com a objectiu reivindicar la reducció de la jornada laboral a vuit hores. En abandonar els treballadors els seus respectius llocs, sol·licitaren reunir-se amb la patronal per a defensar els seus drets i negociar un acord. L'alcalde de la ciutat, que va prometre neutralitat, es posà del costat dels propietaris. Els obrers, davant del desgreu, crearen una comissió per a demanar la dimissió de l'alcalde i es

manifestaren davant de les portes de l'Ajuntament. La policia acudí per a imposar l'ordre. Van morir una desena de persones en cada bàndol, en una batalla que va durar tot un dia i una nit. La victòria va ser per als treballadors que, com a implacable homenatge, cremaren unes quantes fàbriques i afusellaren l'alcalde. Després tallaren el cap del sacrificat i el van passejar per la ciutat, exhibint el seu trofeu de manera semblant a com ho va fer l'Aquil·les amb l'Hèctor després de la mort del Patrocle.

El pare del seu amic mai es vanaglorià de passejar el cap de l'alcalde per la ciutat, perquè no ho va fer. I no va ser per falta de ganes, però la multitud obrera –tal com sol ocórrer amb les masses enfurismades- actuava violenta i egoïstament i només els més hàbils, o els qui estaven més a prop, van poder ostentar el seu trofeu pels magnànims ponts principals.

Els diaris de l'època es van fer ressò del feroç homicidi, en publicar-lo a la primera pàgina, amb d'altres de semblant to. El país rebia en diferents punts els efectes revolucionaris de la derrota de la raó contra la victòria de l'aniquilació.

Així ho entengué Ferran, perquè així li ho va explicar son pare quan li relatà els fets succeïts en una època en què aquella ciutat li semblava un somni inabastable.

L'esmentada mostra de brutalitat i encabotament no va impedir que Ferran i Espí iniciaren una amistat que acabaria per perpetuar-se en els seus fills. Perquè, per bé que Ferran defensà de valent el dret de vaga i condemnà el desenllaç d'aquella tan malaguanyada -per part dels qui pretengueren ofuscarla, com dels qui es venjaren violentament dels seus censors-, sempre va creure en el dret de cada home de canviar i de rebre dels altres l'alè per a trobar l'oportunitat de millorar-se.

Espí va trobar l'oportunitat de convertir-se en botxí del seu passat, arribant a conquistar la cúspide de l'altre bàndol triomfant com a empresari. La conquesta va

recaure en una bella jove de qui s'enamora sense reserves. Era l'única filla del senyor Bertrà, propietari d'una modesta fàbrica tèxtil. En morir aquest, la seua vídua heretà la fàbrica, però ni ella ni la seua filla disposaven d'autoritat legal per a dirigir-la -donada la jurisprudència de l'època pel que fa a la manca de drets del sexe femení-, així que el noventà es va convertir en el gerent de l'empresa del seu difunt sogre. Amb el temps, i molt d'esforç, el jove empresari aconseguiria que la seua xicoteta fàbrica es convertís en una de les empreses tèxtils de major promoció de la ciutat, raó per la qual ningú va qüestionar que la fàbrica hagués anat a parar a les millors mans. I, si bé com a jove obrer va ser cegat per una ànsia de justícia aferrissada, com a adult propietari va aconseguir el beneplàcit veraç dels seus subordinats, la qual cosa li permetia adormir a les nits, tot i que a algunes el son es manifestava amb la forma de culpabilitat, tement que un dia, sense com va ni com ve, girara la truita i els seus complaents treballadors li cremaren la fàbrica i li tallaren d'un tall el cap. Així li ho contà al seu amic, cada vegada que li sobrevenia uns d'eixos malsons, i aquell el calmava adduint que el seu propi malson no era més que l'auto càstig que li imposava la seua consciència davant d'una circumstància present que el seu passat li retornava com immerescuda. I que, una vegada reconegut això, no havia de témer cap represàlia, perquè la por naixia del seu passat errat i no del sensat present que vivia. I que molts altres homes ni tan sols tindrien la decència de pagar comptes amb la seua consciència. Ferran sempre va considerar que son pare era un home bo i honest que potser la manca de temps li va impedir cometre errades. Perquè en la memòria de son pare no va trobar cap desencert, i és d'humans equivocar-se.

Ferran puja *el pont del pobre* que l'adreça al riu *Regi* per tal d'accedir a la zona industrial, on s'ubica la fàbrica del seu amic. Li agrada visitar-lo allí, escoltar la sacsada

de les màquines teixidores, el sarau dels treballadors refent el gènere, el cromatisme en els teixits creixents encastats a les màquines en un entramat de fils que s'entrecreuen perfectament ordenats, com per encantament. I és als tallers, tot just, on troba el pare del seu amic -i no al despatx-, submergit en l'ordit de la fabricació com si d'un obrer més es tractés. Al Ferran li agrada seguir el voltejar aparentment erràtic d'aquell home per la fàbrica, i iniciar amb ell una conversa tot hora interrompuda, mentre reparteix encàrrecs i recomanacions entre els seus treballadors. I escoltar-lo recordar els temps en què freqüentava la Fonda, perquè des que va morir son pare que ja no ho fa.

Han passat cinc anys i el senyor Espí no ha tornat a xafar la taverna de la

Fonda, i bé que ho lamenta, però el treball l'absorbeix cada vegada més, ja que a banda de dirigir la fàbrica ara ensenya el negoci al fill, i així no té temps ni tan sols per prendre un aperitiu. Ferran sap que el seu fill ja coneix el negoci quasi tant com ell i, encara així, troba temps per a acudir a la Fonda com feia son pare abans. Per això li agrada acudir a la fàbrica i trobar-se amb el senyor Espí, i oferir-li l'oportunitat de bussejar en el record, com tantes vegades, fins a trobar en l'ancoratge subterrani de la seua memòria alguna anècdota compartida amb el seu propi pare.

Al veterà Espí li agradava visitar la Fonda del Racó, assaborir els seus menjars, participar a les tertúlies disteses i alegres amb carreters i tractants i a la conversa bel·ligerant amb el seu amic Ferran. I coincidir en un sol punt: l'assentiment entusiasta respecte a la política de don Vicent, tot i que ja no fos diputat a les Corts. Tots dos amics pertanyien al partit que fundà don Vicent, no per casualitat el *Partit de la Unió Republicana Autonomista* era un dels què disposava d'un nombre més gran d'afiliats a la *ciutat dels ponts*, una ciutat on un obrer podia convertir-se en empresari sense perdre la

consciència proletària dels seus treballadors, deia aquell home sense ocultar un cert sarcasme en incloure's.

A l'Espí li plaïa molt dinar a la Fonda. Si per ell fos, hagués dinat allí tots els dies, però el reclam pacient de la seua dona li ho impedia, perquè a penes compartia amb ella l'escàs temps lliure que li deixava el seu treball a la fàbrica, i no era qüestió d'escatimar la vàlua d'aquells moments. Encara així, solia acudir a la Fonda diverses vegades per setmana, si no per a dinar, per a degustar un aperitiu, i entretenir l'estómac i l'ànim amb unes bones mandonguilles d'aladroc i un bon combat dialèctic amb el seu amic. Els diumenges, si no tots la major part d'ells, acudia amb la seua esposa i el seu fill per gaudir del menú complet i de la companyia relaxada de la família Estellés.

Al vell amic li agradava recordar, sobretot, aquella ocasió en què el seu amic Ferran li va salvar la vida, amagant-lo a la Fonda. Va succeir en una de les celebracions de *moros i cristians*. Com cada any, el senyor Espí vestia de *moro*, capitanejant la seua *filà*. Era el primer any que capitanejava al seu grup i no tots els participants n'estaven d'acord. Era habitual que el capità fos triat per sorteig, però aquell any no va estar així. El senyor Espí va utilitzar els seus recursos dialèctics per convèncer la seua comparsa de la idoneïtat de capitanejar la *filà* un obrer i no un patró, com havia succeït en anteriors ocasions. Defensava que el càrrec fester havia de ser rotatiu i que, cada any, cadascun dels membres del clan del qual formaven part, havia de tenir l'oportunitat de presidir-lo. Les votacions conduïen els seus membres a la inèrcia de triar sempre els mateixos representants i no era casualitat que mai hagués eixit triat un obrer. Un obrer no podia pagar l'elevat preu de la indumentària de capità, ni les festes que patrocinaria, d'això la necessitat del senyor Espí a exhortar els seus companys a augmentar la quota anual i per

subvencionar les despeses de la capitania, perquè tots disposaren dels mateixos recursos a l'hora de finançar el seu càrrec. Així ho van fer.

Aquell any, poc abans d'iniciar les festes, quan el senyor Espí ja havia comprat i pagat el seu vestit de flamant capità amb els diners de tots, va morir el seu sogre i va heretar la presidència de la fàbrica on fins llavors tan sols havia estat un obrer. La festa ja era imminent i no hi havia temps de triar un altre capità, així que l'espectacle es va realitzar en les condicions previstes. Durant el mateix, no obstant això, es van viure els actes amb exacerbada realisme. Un dels seus antics companys de fàbrica va arremetre contra ell amb el seu trabuc, i no era una artificial escopeta de salva la seua. Així fou com decidí abandonar la presidència de la seua comparsa sense contemplacions ni remordiments, la bala li havia fregat el peu dret i, ansiós per no perdre la seua utilitat, va arrancar a córrer obrint-se pas entre la multitud que contemplava l'acte, mentre el seu agressor el perseguia vociferant: *demagog, torna'ns els diners que t'has embutxacat!*. El senyor Espí va aconseguir desfer-se del seu aguerrit crític i amagar-se a la Fonda del seu amic. Quan el seu perseguidor, sospitant la intencionalitat del seu enemic, va arribar a la Fonda i va preguntar si s'hi havia amagat, el pare de Ferran va afirmar no haver-lo vist. I ho va afirmar amb tal credibilitat, que el facinerós no va advertir ni una fissura de dubte en la compacta mirada de l'hostaler.

Ferran agraeix al senyor Espí que li recorde son pare com ho fa, i no pot retraure-li que ja no s'hi passe per la Fonda perquè sap que quan l'absència d'un ésser volgut no és present l'exigència és evitar reconèixer-la. Però també sap que si l'absència és un buit ineludible només queda com exigència buscar el mode d'omplir-lo. Ferran va reconèixer aquell buit des que complí setze anys, per molt que hagués volgut obviar-lo hagués estat a l'envà, son pare ja no hi era. Ni a la Fonda, ni a la casa. No hi era per a voler-lo, no hi

era per a abraçar-lo, no hi era per a ensenyar-li. Per als seus germans l'absència del pare es va convertir en una mancança emocional, per a ell, a més, en la desaparició d'una figura que calia omplir. El negoci familiar continuava la seua marxa i algú l'havia de fer funcionar, i només ell podia fer-ho. Però no sabia, no podia, encara era molt jove. L'oncle Miquel es va convertir en el seu mestre. El seu parent li va ensenyar tot el que son pare no va poder. El seu oncle va acudir després de la mort del seu cosí per a canalitzar l'aigua desbordada d'una vida que s'havia vessat, d'un riu que havia perdut el seu curs i el seu cabdal. L'oncle Miquel va compaginar, els primers anys, la vida a la ciutat i a la capital per fer-se càrrec del negoci del seu difunt cosí i no descuidar el propi. Per a allisonar i dirigir els passos àvids, valents i inexperts, del seu nebot.

Ferran va aprendre amb la urgència que provoca la contingència com a fatalitat. No hi havia temps per a no fer-ho. Aprendre era el verb necessari i, complir-lo, la conseqüència inevitable. Es va convertir en alumne avantatjat a l'institut i a la Fonda, per als mestres i per a l'oncle, complint la màxima de l'antic grec de fer de la necessitat virtut.

L'adolescència del Ferran es va consumir tot en acabant d'estrenar i passà amb rapidesa de ser un jovenet imberbe a un jove emprenedor. Es va convertir en un home dret i fet. Les sortides amb el seu amic Espí pels llocs de moda, passaren ben aviat a ser passatemps infructuosos. Deixà de freqüentar els billars, els partits de futbol i les excursions per la serra de la Font Roja, que tants diumenges ompliren les seues hores d'esplai i diversió. Començà a freqüentar les tertúlies dels cafés, les reunions del *Partit d'Unió Republicana Autonomista* a què el seu amic -a diferència de son pare- no assistia, i els balls en la sala *Ideal*. En un d'aquells balls es va presentar a la Violeta, la dona que l'acompanyaria sense remei en la consolidació de la seua maduresa.

No va ocórrer pas a la sala *Ideal*, sinó al saló *Glorieta*, en una nit de música i ball programada per a un vint-i-tres de febrer del 1918, patrocinada pel Cercle Industrial. Ferran va veure el cartell exposat en diferents comerços de la ciutat i li ho va comunicar al seu amic, son pare pertanyia al gremi que ho patrocinava, segur que en tenia entrades. I així va ser. Van acudir els dos amics poc abans de les nou de la nit, fins i tot abans que es pogués entrar al local. Convenia avançar-se per a triar les millors taules, ja que l'actuació començava amb un concert de música i continuava, després, amb el ball. L'esdeveniment, per tant, seria molt concorregut.

El concert l'interpretava l'orquestra de pols i pua: *La Infantil*, fundada al 1915 i que aquella nit inaugurava un nou camí amb el nom de *L'Harmònica*. L'Esdevinença va aglutinar molta audiència, com era d'esperar, l'orquestra era ja coneguda com a insigne representació de la tradició musical de la ciutat i el canvi de nom reflectia l'augment dels seus integrants i el canvi en la direcció i, tot plegat, causava una expectació clamorosa i candent. La direcció estava a càrrec, per primera vegada, d'una dona: Josefina Romero, tot i que el seu nom no figurava com a directora, sinó com a presidenta honorària.

Els dos grans amics, acudiren amb Salvador, Artur i Joan, les noves amistats que Ferran inicià en les seues febrils i apassionades reunions a la seu del *Partit d'Unió Republicana Autonomista*. Espí va repartir les entrades que li procurà son pare entre els seus acompanyants, sense dissimular el privilegi que, sens dubte, pensava li atorgava tal repartiment.

Es van acomodar en la primera taula enfront de l'escenari. La sala va anar omplint-se, a poc a poc. L'animació augmentava a mesura que els espectadors ocupaven els seus llocs. La concurrència era molt variada, hi havia gent de totes les edats i condicions, per bé que predominava la joventut i el gremi industrial entre els seus representants. Ferran

observava amb inquietud les taules del voltant, com si volgués trobar a algú. Certament això feia, tot i no saber-ho. Ja la primera vegada que va veure el cartell en la papereria dels Simó tingué el pressentiment que després l'empenyeria a buscar entre els espectadors de la sala. Va ser una espècie d'inquietud que el va sobtar com un llamp. Una intuïció aclaparadora, que, amb un misteriós llenguatge afectiu, feia palès quelcom nou i desitjat, alguna cosa que hauria de succeir aquella nit en la sala per tal d'afavorir-lo sense previsió. El cartell l'evocava un record difús que aportava tan sols la deixalla d'una breu però intensa satisfacció, ofegada incomprendiblement en l'oblit. A l'anunci s'exhibia, en lletres grans i simètriques, la correspondència dels patrocinadors, el lloc i l'hora de l'esdeveniment, ocupant la part superior de l'esquerra del paper, sobre un fons entre lila i blau que es difuminava en el seu centre. La resta l'ocupava una il·lustració, precisament allò que aconseguí captivar-lo. Es tractava d'una branca d'ametller, florit. Eixa era la clau. Però no aconseguia recordar la seua procedència, la causa per la qual eixa simple branca despertava en el seu ànim l'evocació d'un sentiment. L'única cosa que arribà a dilucidar, cada vegada que la visió del cartell l'atrapà en cada comerç, fou la resolució clara i irrevocable d'acudir al concert.

Uns minuts abans que les llums de la sala s'apagaren per a iniciar la funció, Ferran, a la fi, se n'adonà. A la taula del costat, també en primera línia enfront de l'escenari, s'havien instal·lat un grup de xicotes acompanyades per la seua carrabina. Els joves amics les observaren tan bon punt van prendre seient, era impossible no fer-ho, eren les dues úniques taules ocupades íntegrament per joves i cada taula escodrinyava amb delit i curiositat les incidències dels ocupants del sexe oposat. Ells amb galant seducció, elles amb discreta coqueteria. Espí *repartia* entre els seus amics les xicotes assignant a cada u la que creia convenient al seu gust, rememorant l'autoritat figurada en el repartiment

d'entrades precedent. L'adjudicació no semblà convèncer a cap dels amics, no perquè les senyorettes no foren del gust de tots, sinó perquè ningú acceptava que un altre decidís per ell. El joc del repartiment va provocar la rialla dels amics i la cauta vigilància de les xicotes que, per la seua banda, algun joc semblant estarien realitzant, doncs els murmuris que les animaven eren constants. Però entre aquell alegre cor de xicotes Ferran parà atenció sobre una absència, una cadira buida al costat de la carrabina. El lloc que ocuparia Violeta minuts abans de començar la funció, assetjada pels retrets desmesurats de les seues amigues per causa del seu retard.

La jove semblà torbar-se, però no es va ruboritzar. Prengué seient amb naturalitat, com si la seua absència l'hagués provocada una visita al tocador i no la seua tardança. I va ser llavors, en seure's, en mirar al seu davant i descobrir els ulls encisats del Ferran, que ell recordà.

Violeta era la xicota que es va aturar per arrencar una branca d'ametller, un any enrere, quan van coincidir en un passeig per la Font Roja, quan ell encara hi anava. Ella havia abandonat el seu grup, entretinguda com estava, intentant arrencar la branca. Però no podia, el brot es resistia a la sacsada obstinada dels seus dits i ell, que havia deixat enrere els seus parsimoniosos amics, es va acostar per ajudar-la. Arrencà d'arrel el ramal, sense dilació, i li'l va oferir. Va rebre tan sols un gràcies -ràpid i alegre- com a resposta, i la xicota es va allunyar. El seu grup la reclamava amb veus insistents pronunciant el seu nom. La trobada fou per Ferran tan fugaç com intensa. Mai no va sostenir una mirada tan fonda i atraient, una mirada d'aiguamarina que va aconseguir elevar els seus peus de la terra ferma, que el va fer navegar sobre la superfície onejant d'un mar immens que el feia surar sense resistència. Acudiria en successives excursions a la Font Roja expressament per tornar-la a veure, sense fortuna. Es mantenia expectant quan

passejava per la ciutat i endevinava una figura, un rostre, que pogués correspondre's amb el de Violeta, però mai era ella. Amb el temps, i el canvi en els seus hàbits, aquella trobada es difuminà en el record, i només el cartell es va convertir en l'indici velat d'una memòria que havia triat la prudència de l'oblit com a coartada a una recerca desgraciada.

Quan els llums es van apagar i Josefina Romero va iniciar els primers acords del fragment *El Jove Príncep i la Jove Princesa*, acompanyant obliquament un cor de guitarres, llaüts i bandúrries, Ferran ja només podia escoltar el bategar galopant del seu cor oprimint des del seu lloc per a intentar escapar per la seua gola. Així que va prendre un glop ben llarg de la seua copa amb la intenció d'evitar que tan preat òrgan li abandonés inútilment, i pogués conservar la seua posició i la seua serenitat. Atorgant-se el temps que li calgué per tal d'evitar una sobtada mort, emulant la intenció de Scheherazade en la *suite* que llavors interpretava aquell cor de corda en el seu III moviment.

Amb la conciliadora calidesa d'aquell glop recurrent els seus membres, concentrà la seua mirada en l'espectacle musical que davant d'ell interpretava amb mestria aquella presidenta honorària puntejant amb exquisitesa la seua guitarra, marcant amb subtilesa en compàs del cor que la seguia, conscients que era ella -i no el jove director situat al centre- qui dirigia. I es va deixar entabanar pel dolç vaivé d'aquelles agudes tonalitats fins al punt d'oblidar, en tot el temps que va durar el concert, que uns ulls d'aiguamarina l'havien estremit des de l'altra taula agitant sense contemplacions la serenitat acostumada del seu ànim.

El blanc esclat dels llums el va retornar a la seua anterior circumstància, desterrant-lo de la seua plàcida fugida, tornant-li amb punxant nitidesa la percepció de la presència desitjada i temuda. Violeta el va mirar amb aquells ulls de beril·li, amb aquella mirada de

joia preciosa, esbossant un somriure finíssim amb uns llavis tancats, carnosos i sensuals, que li parlaven sense dir res. Obrint una porta, esperant una resposta. Ferran va somriure també, ara ja sense fugides, i esperà amb paciència que comencés la primera peça del ball. Mentrestant, contemplava amb delit la bellesa d'uns trets que semblaven venir d'un altre món. Un món exòtic, fruïter i transatlàntic. Un món on un rostre humà podia convertir-se en una obra d'art.

Violeta va acceptar el primer ball, el segon i el tercer. Al quart, la carrabina de la xicota els va separar adduint que el festeig, per a una primera nit, ja havia estat massa llarg.

El Ferran s'hagué d'avenir a seguir les passes destres i gràcils de la seua estimada, que continuava ballant amb una amiga. En el breu temps en què li semblà duraren els balls que compartí amb la xicota, va aconseguir esbrinar el seu cognom, l'ocupació de son pare i el seu domicili. La seua família era oriünda de la ciutat, regentava una de les fàbriques de tint i vivia davall el pont de Maria Ernestina, en un dels barris interiors de major solera. El jove es preguntava com no l'havia tornada a veure des d'aquella excursió per la serra de la Font Roja, si vivia a la ciutat, a tan sols uns carrers de la Fonda. *El destí és punyeter, quan no esperes res et dóna alguna cosa; i quan esperes quelcom, t'ho lleva.* No esperes molt ara, no et furte de bell nou, li va dir el seu amic Espí, després d'haver-li sostret tots els detalls del seu notori idil·li.

Ferran no va esperar, ni eixa nit ni el dia que li va succeir, ni cap altra nit ni cap altre dia. No li deixà temps al destí, ni al desesperançat argumentar del seu amic, que fes de les seues. Va actuar el mateix dia següent d'aquell que el destí li donà l'oportunitat de desafiar-lo. En el matí del 24 de febrer de 1918 va aparèixer a la casa de la seua estimada, després d'enllestir el seu treball. Va trucar a la seua porta i va obrir la serventa. Ell li oferí

una branca d'ametller florit, acabada d'arrencar del camí cap a la Font Roja, i un sobre tancat, perquè li fes arribar totes dues coses a la Violeta. A l'interior del sobre hi havia una nota que deia: *No trigaré un altre any per a mencionar, davant la seua mirada marina, la flor del seu nom. Permeta'm que la visite demà. Ferran.*

Han passat dos anys, d'ençà, i Ferran visita la seua promesa cada dia. Passegen junts pel parc, van al teatre i als balls, sense carrabina. Estan compromesos oficialment i Violeta el seguirà on ell vaja, així li ho va dir. Així de clara és la confiança que té en ell, intensa i profunda, com la seua mirada.

Aviat el Ferran se n'anirà de la ciutat, amb sa mare i els seus germans. S'ha acostat a la fàbrica del seu amic Espí per dir-li-ho. No ha pogut esperar que ell es deixés veure per la Fonda. Necessita comunicar-li la notícia de seguida, ara que ja té segura, fins i tot, la data de partida. Temps enrere li va comunicar al seu amic la seua intenció de traslladar-se, de començar una nova vida prop de la capital, prop del seu oncle Miquel. Espí intentà dissuadir-lo, no volia que el seu amic s'allunyés del seu costat, per més que varen estar d'altres els seus arguments, doncs li va dir que era una imprudència abandonar la ciutat i un negoci propi per a començar de zero. Va pensar que el Ferran podia perdre-ho tot, que en cap altre lloc estaria tan bé com a allí. Fou a l'en va. Allò que a l'Espí li semblava una imprudència al Ferran li semblava un repte, li agradaven els riscos i el seu amic ho sabia, com sabia també que mai s'arriscaria a escometre una empresa que no hagués calculat abans amb recel i amb paciència. Al Ferran li agradava arriscar però no anar a les palpentos, això no sols ho sabia l'Espí, també ho sabien el Salvador, l'Artur i el Joan, i, vet ací, que aquells si li van donar de seguida el seu vot de confiança quan els va dir que se n'anava.

El jove Estellés va saber que se n'aniria des del mateix dia en què morí son pare. Ho va veure en els ulls de sa mare. En les ganes boges que tingué ella d'enviar-ho tot a pastar fang. La Fonda, sense el seu marit, perdia el seu sentit, no era res. Va ser el somni del seu estimat i ella el va compartir. L'alegria del seu marit encomanava la seua. Però sense ell la resta de la seua família quedava massa lluny, els parents del poble, i el Miquel i l'Elvira que, tot i ser cosins del seu espòs, eren per a ella com a germans. Fou l'oncle Miquel qui li aconsellà que no es precipités. Però fou el Ferran qui ho va escoltar tot, els desitjos de la mare de partir i la conveniència en boca del seu oncle de continuar a la Fonda fins que el temps demostrés si se'n podrien obrir d'altres camins. Eixe temps ja ha arribat. El seu oncle va fer indagacions fins a assegurar-se, ara ja està tot decidit. El nebot mai ocultà el desig compartit amb la mare d'anar-se'n. Però havia de créixer i aprendre primer, i així ho va fer. Ja està preparat per a desplegar les seues veles i iniciar la seua travessia, l'oncle Miquel orientarà la seua ruta, com sempre, però ell governarà el seu vaixell, hissant les seues pròpies veles, solcant mars desconeguts.

Aniran a Alfarabí, un poble prop de la capital. Allí hi ha un molí d'arròs paralitzat. La compra ja està feta. Només queda buscar un pis de lloguer fins que troben una casa en condicions i la compren, una casa àmplia i confortable per a ser habitada per una família nombrosa.

Ferran aconsegueix convèncer el seu amic perquè li acompanye a fer una volta. Gairebé és l'hora del dinar, l'activitat a la Fonda està controlada, la fàbrica tèxtil a punt de tancar fins que comence el torn de la vesprada. Espí enllesteix els comptes pendents, arxiva les factures i dóna per conclòs el seu treball. Disposa d'un moment lliure abans de dinar.

Acompanya el seu amic fins el carrer Alçamora. A tots dos els agrada anar fins allà, cada u d'ells té un arbre en propietat i ben sovint s'hi acosten a contemplar el seu creixement, i els seus fruits. Els hi adjudicaren els arbres quan comptaven dotze anys d'edat, un vint-i-set de febrer de 1910, a la festa de l'arbre. Eixe dia van eixir prompte de l'escola, els dos amics i tots els companys de promoció. El seu curs havia estat triat per a celebrar el dia plantant arbres en el carrer. Tres classes del mateix curs van acudir amb entusiasme, i amb unes xicotetes aixades i un brot de freixe cada u. Ferran va plantar el número setantados, Espí el següent. Van rebre un diploma de la *Junta Local de la Festa de l'Arbre* on constava el nom del propietari de l'arbre, la data i les firmes del secretari i del president de la Junta. Encara conserva el diploma. El seu arbre ha canviat molt des d'aquell dia, però no el seu entusiasme en contemplar-lo. Al llarg d'uns deu anys el freixe ha crescut més que ell, que no és poca cosa. Encara no ha florit enguany, ho farà a la primavera. Els seus rovells hivernals poblen la seua àmplia copa d'un color terrós.

Enfront dels freixos que van plantar de xiquets, Ferran anuncia al seu amic la seua imminent partida. Espí l'escolta en silenci. Després parla:

– Ho has pensat bé?. T'ha costat molt fer-te'n càrrec de la Fonda i enllestir els teus estudis, ho engegaràs tot a rodar?.

– No engegue res, Espí. Tot eixe esforç ha donat el seu fruit, i això me'n duré. Allò que he après, el que he invertit. La Fonda seguirà oberta, però amb d'altres propietaris. No me'n penedesc del temps que vaig emprar en ella, valgué la pena. Però he de fer el que vull, és una necessitat més que un desig.

– No ho sé, Ferran, no ho sé. Què creus tu que pensaria ton pare si et vera renunciar?.

Espí no escatima les seues argúcies, per feridores que puguen resultar al seu amic. Ferran no respon, mira el freixe que plantà de xiquet. Les seues arrels s'hauran enfonsat profundament en la terra, estenent-se. El seu tronc s'aixeca robust en la bifurcació multiforme de les seues branques, en uns mesos les seues flors exhalaran el seu suau aroma perfumant el passeig dels vianants. L'ocre de les seues fulles pinta amb elegància un carrer abans buit. I, junt amb ell, l'arbre del seu amic, arrelat en la mateixa terra. *Nosaltres no som arbres, pensa. Podem tirar arrels allà on la nostra voluntat dispose. I, no obstant això, com ells, creixem.* Son pare va saber créixer lluny de la terra en què el seu propi pare el va criar, iniciant una nova activitat en el seu treball. Sí, son pare hagués pensat, també, que no era un arbre.

Ferran mira el seu amic, el té ben a prop i li sembla que està ben lluny. Espí el mira atordit, no pot desdir-se del que ha dit. Potser pense que, com els arbres, ha d'unir-los la mateixa terra per a estar junts. Potser pense que, com els arbres, han de créixer seguint les mateixes passes mil·limètriques dels seus progenitors. Potser pense que, com els arbres, els humans estan determinats. No ho sap, ni tan sols sap si vol saber-ho. Tampoc sap què hagués pensat son pare sobre la seua partida, però sap que mai hagués pensat que, amb això, havia abandonat.

– He d'anar-me'n, Espí. Suppose que no tornaré per ací durant un temps, hi ha molt a fer allà. Però promet visitar-te, en poder -fa un gest amb el cap indicant l'altre extrem del carrer, i afig-. Ton pare t'està cridant.

L'amic es gira. En efecte son pare el reclama des de la vorera, l'acompanya el seu comptable. Dinarà amb ell i vol que el seu fill els hi acompanye. Els amics s'acomiaten amb una simple encaixada de mans.

Cadascun segueix el seu camí, en direccions divergents des del carrer Alçamora. Avançades tan sols unes passes, Espí el crida: *Que tingues sort!. Cuida't*. Ferran es gira i assenteix. La seua veu ha sonat feble. No sap si la feblesa és produïda perquè ell es marxa o perquè el seu amic s'hi queda. Sap que Espí l'aprecia encara que no l'aprove. Sap que ara es troba en l'altra cara de l'espill, on el seu amic no s'hi pot reconèixer. Ferran somriu, sent com, sota els peus, la terra s'eixampla ferma, promissòria i desconeguda.

Recorda el gest satisfet i decidit de son pare el primer dia que va entrar a la ciutat per a quedar-s'hi. L'ha observat moltes vegades en la fotografia. La decisió es manifesta en el seu port, la satisfacció en el seu rostre. En els seus ulls il·lusionats. Els mateixos que il·luminen ara la visió del fill. El sol llueix amb la força del migdia i fins i tot calfa, malgrat ser a l'hivern. Reconforta un dia així, percebent la influència del gran astre.

El jove se'n surt una mica del seu camí cap a la casa de la Violeta. Passarà les últimes vesprades en la ciutat al seu costat. Però, abans, s'acosta al comerç del senyor Massarredona, l'establiment encara ha de ser obert.

El fotògraf el rep amb la cordialitat acostumada. Sap que ell i la seua família se'n van a un poble d'una altra comarca. Li agrada poder acomiadar-se del Ferran, fa molt que no el veu i decideix convidar-lo, a un *somador* i a un cigarret. Li farà una fotografia perquè pugui sortir tal com és, tot un senyor. *I vosté tot un cavaller*, li respon el Ferran. Els dos homes brinden amb complaent complicitat. Saben que el destí és punyeter, però això no els espanta. De moment comparteixen els plaers del licor i del tabac. Després, la fotografia -preservada pel poder misteriós de l'alquímia-, segellarà la trobada amb la mestria de l'artista i la serenitat del retratat.